

Bruselj, 29.5.2019
COM(2019) 260 final

**SPOROČILO KOMISIJE EVROPSKEMU PARLAMENTU, SVETU, EVROPSKEMU
EKONOMSKO-SOCIALNEMU ODBORU IN ODBORU REGIJ**

Sporočilo o širitveni politiki EU za leto 2019

{SWD(2019) 215 final} - {SWD(2019) 216 final} - {SWD(2019) 217 final} -
{SWD(2019) 218 final} - {SWD(2019) 219 final} - {SWD(2019) 220 final}

I. UVOD

Novembra 2015 je Evropska komisija določila **srednjeročno strategijo za širitveno politiko EU**¹, ki zajema mandat te Komisije. To sporočilo ocenjuje napredek pri izvajanju širitvene politike do konca februarja 2019. V njem so predstavljeni doseženi napredek in resni izzivi, s katerimi se soočajo države, ki se želijo pridružiti EU.

Zahodni Balkan

Strategija Evropske komisije za **Zahodni Balkan**² iz februarja 2018 je močno okrepila evropsko pot v regiji. Ponovno je potrdila prihodnost Zahodnega Balkana kot sestavnega dela EU. Še enkrat je poudarila, da je možnost članstva v EU, ki temelji na izpolnjevanju trdnih, uveljavljenih meril, v političnem, varnostnem in gospodarskem interesu same Unije. Potrdila je znatni napredek, ki ga je regija dosegla pri reformah in odpravljanju posledic vojne in konfliktov. Vendar za izpolnitev vseh pogojev za članstvo, med katere sodi tudi krepitev demokracije, države potrebujejo resnejše, celovite in prepričljive reforme na ključnih področjih, zlasti na področju pravne države, vključno z bojem proti korupciji in organiziranemu kriminalu, gospodarstva in konkurenčnosti, regionalnega sodelovanja ter sprave. Komisija je pozvala k znatni okrepitvi politične, tehnične in finančne podpore EU regiji, med drugim s šestimi vodilnimi pobudami strategije, podprtimi z 11,7 milijarde EUR predpristopne pomoči za obdobje 2014–2020. Komisija je za izboljšanje strukture spodbud politike navedla tudi, da bi bile s potrebno politično voljo, zagotovitvijo dejanskih in trajnih reform ter dokončno rešitvijo sporov s sosednjimi državami sedaj vodilne države v pristopnih pogajanjih lahko pripravljene na članstvo do okvirnega datuma 2025.

Na **vrhu EU-Zahodni Balkan**, ki je potekal maja 2018 v Sofiji, so voditelji EU ponovno potrdili, da odločno podpirajo evropsko perspektivo Zahodnega Balkana, partnerice Zahodnega Balkana pa so ponovno potrdile zavezanost tej perspektivi, ki je njihova trdna strateška izbira. Voditelji EU so se dogovorili o izjavi iz Sofije in sofijski agendi prednostnih nalog³, v kateri so navedeni novi ukrepi za okrepljeno sodelovanje z državami iz te regije na ključnih področjih, kot so varnost, pravna država in migracije.

Voditelji EU so lani tudi dali **jasne signale** posameznim državam Zahodnega Balkana. V odgovor na priporočila Komisije iz leta 2018 za začetek pristopnih pogajanj z Republiko Severno Makedonijo in Republiko Albanijo se je Svet junija strinjal, da se bo pozitivno odzval na doseženi napredek, in določil smer za nadaljnje delo, da bi se junija 2019 lahko začela pristopna pogajanja z omenjenima državama. Kar zadeva Kosovo*, je Komisija poročala, da so bila izpolnjena vsa merila za potovanja brez vizumov na schengensko območje, marca 2019 pa je Evropski parlament v prvi obravnavi podprl predlog Komisije za liberalizacijo vizumskega režima.

Okrepljeno sodelovanje EU z regijo in njena zavezanost regiji v zadnjem letu že prinašata konkretne in občutne **rezultate**. Severna Makedonija je nadaljevala svoj ambiciozni reformni program, poleg tega pa je z Grčijo sklenila zgodovinski sporazum, ki je razrešil 27-letni spor glede imena. To skupaj z dvostranskim sporazumom z Bolgarijo lahko služi kot zgled krepitve dobrih sosedskih odnosov za celotno regijo in priča o privlačnosti evropske perspektive. Tudi Albanija izvaja korenite reforme, zlasti temeljito preobrazbo pravosodnega sistema, ki vključuje ponovno ocenjevanje sodnikov in tožilcev, kakršnega še ni bilo.

¹ [COM\(2018\) 450 final](#).

² Verodostojna širitvena perspektiva in okrepljeno sodelovanje EU z Zahodnim Balkanom, [COM\(2018\) 65 final](#).

³ https://www.consilium.europa.eu/media/34776/sofia-declaration_en.pdf

* To poimenovanje ne posega v stališča o statusu ter je v skladu z RVSZN 1244 (1999) in mnenjem Meddržavnega sodišča o razglasitvi neodvisnosti Kosova.

Temu dobrodošlemu napredku, ki je bil dosežen, morajo zdaj slediti konkretni in hitri ukrepi Unije. EU ima priložnost in močan lastni interes za ohranitev dolgoročnega pozitivnega zagona v regiji. Unija mora izpolniti svojo zavezo in dati priznanje tistim, ki si to zaslužijo. Če objektiven napredek ne bi bil nagrajen s preходом na naslednjo stopnjo evropske poti, bi to škodovalo verodostojnosti EU v celotni regiji in drugod po svetu. Mlačen odziv na zgodovinske dosežke in obsežne reforme bi ogrozil stabilnost, resno odvrčal od nujno potrebnih nadaljnjih reform in vplival na delo v zvezi z občutljivimi dvostranskimi vprašanji, kot je dialog med Beogradom in Prištino. Strateško bi pomagal le geopolitičnim tekmečem EU, da se uveljavijo na pragu Evrope.

Vendar priložnosti, ki jih ponuja strategija za Zahodni Balkan, niso izkoristile vse države. Nekatere so pri svojih prizadevanjih stagnirale, zlasti na ključnih področjih pravne države in temeljnih pravic. Države, ki so v pristopnem procesu najbolj napredovale, tvegajo, da ne bodo dosegle zastavljenih ambicioznih ciljev, če ne bodo tudi bistveno povečale prizadevanj, zlasti pri temeljnih reformah. Vsi politični voditelji v regiji morajo izpolniti pričakovanja svojih državljanov glede reform in ne smejo dopuščati dvomov o svoji strateški usmeritvi in zavezanosti pristopu k EU. Pristop k EU je temeljna izbira na podlagi vrednot, ki jih mora vsaka država aktivneje sprejeti.

Vzporedno s tem sporočilom je Komisija sprejela mnenje o prošnji Bosne in Hercegovine za članstvo v Evropski uniji. Sklep in priporočilo iz mnenja sta navedena v prilogi k temu sporočilu.

Turčija

Turčija je ključna partnerica EU in država kandidatka. Dialog in sodelovanje, tudi na najvišji ravni, na bistvenih področjih skupnega interesa se nadaljujeta, tudi s pomočjo učinkovitega sodelovanja na področju migracij in močne podpore EU beguncem. Vendar pa se Turčija še naprej oddaljuje od Evropske unije, zlasti z občutnim nazadovanjem na področju pravne države in temeljnih pravic ter z oslabitvijo učinkovitega nadzora in ravnotežja v političnem sistemu kot posledica začetka veljavnosti ustavne spremembe. Svet je junija 2018 soglasno ugotovil, da so se pristopna pogajanja s Turčijo zato dejansko ustavila in ni mogoče razmišljati o odprtju ali zaprtju novih poglavij. Dejstva, ki so podlaga za to oceno, še vedno držijo.

Pospešitev **usklajevanja** s skupno zunanjo in varnostno politiko EU, tudi glede omejevalnih ukrepov, je pomemben del procesa širitve in pomemben element za potrditev, da države v celoti sprejemajo načela, vrednote in cilje, ki jih želi Unija spodbujati v svoji soseščini in zunaj nje. Albanija in Črna gora sta se dosledno usklajevali s stališči EU na področju skupne zunanje in varnostne politike.

II. IZVAJANJE STRATEGIJE ŠIRITVE IZ LETA 2015

Bolj aktivno izvajanje temeljnih reform je ključnega pomena za izpolnjevanje kopenhavskih in madridskih meril za članstvo. Prizadevanja na teh področjih so nedeljiva in se vzajemno krepijo ter jih je treba izvajati odločneje in z jasnejšo politično zavezo.

a) Delovanje demokratičnih institucij

Pravilno delovanje **demokratičnih institucij** ostaja ključni izziv v večini držav. Osrednja vloga nacionalnih **parlamentov** mora biti trdno zasidrana v politični kulturi. Konstruktiven medstrankarski dialog se mora še uveljaviti. Opozicijske stranke, ki tudi nosijo veliko

odgovornost za oblikovanje prihodnosti svojih držav, bi morale imeti možnost v celoti opravljati svojo vlogo in sodelovati v demokratičnih procesih. Bistveno je okrepiti parlamentarno odgovornost, nadzor nad izvršno oblastjo in demokratični nadzor.

Na **Zahodnem Balkanu** je še vedno treba vzpostaviti konstruktiven **dialog** v celotnem političnem spektru, zlasti v parlamentih. Kontraproduktivni bojkoti parlamenta, ki se dogajajo na primer v Albaniji, Črni gori in Srbiji, še vedno zbujejo skrb. Državlanski protesti, ki zahtevajo reforme, so v porastu. Lahko bi se uporabljali mehanizmi mediacije in dialoga, kakršne ponuja Evropski parlament, na primer v Srbiji. Vlade morajo zagotoviti, da bo imela opozicija možnost v celoti izvajati svojo vlogo v obstoječih okvirih. Opozicija pa mora konstruktivno sodelovati v demokratičnem procesu.

Za okrepitev **nadzorne funkcije parlamentov** so potrebna znatna prizadevanja. V Severni Makedoniji je parlament izboljšal svoje nadzorne zmogljivosti, ponovno vzpostavil sistem nadzora in ravnotežja ter znatno zmanjšal uporabo **skrajšanih parlamentarnih postopkov** na 20 % v letu 2018. Vendar pa je ta pojav še vedno zaskrbljujoč v celotni regiji. V Srbiji, kjer so parlamentarne prakse vladajoče koalicije povzročile poslabšanje zakonodajne razprave in nadzora, njihova uporaba dosega 44 %. V Črni gori medstrankarski začasni odbor za nadaljnje reforme volilne in druge zakonodaje še ni izpolnil pričakovanj.

Volitve morajo biti svobodne in poštene, priporočila misij za opazovanje volitev pa je treba pravilno izvajati. Dolgotrajne pomanjkljivosti je treba obravnavati v celotnem volilnem ciklu. Pravila za javno in zasebno financiranje političnih strank so potrebna vsebinske reforme.

V **Turčiji** je novi predsedniški sistem, ki je začel veljati po volitvah junija 2018, močno **okrnil zakonodajno in nadzorno funkcijo parlamenta**. Konstruktivnega parlamentarnega dialoga ali delujočega sistema nadzora in ravnotežja ni. Dolgotrajne pomanjkljivosti sistema parlamentarne imunitete niso bile obravnavane. Odločitve vrhovnega volilnega sveta o ponovnih volitvah v Istanbulu ter podelitev županske funkcije v posameznih občinah na jugovzhodu države drugouvrščenim kandidatom vzbujajo resno zaskrbljenost glede spoštovanja zakonitosti in celovitosti volilnega procesa ter neodvisnosti institucije od političnega pritiska.

b) Pravna država in varnost

Pravna država je temelj dobro delujoče demokracije. Osnova zanjo so svobodne in poštene volitve, dobro delujoč parlament, ki bi moral imeti možnost v celoti opravljati svoje temeljne zakonodajne in nadzorne funkcije, ter delitev oblasti, obenem pa mora obstajati sistem delujočega nadzora in ravnotežja.

Pravna država je trdno in jasno umeščena v pristopni proces EU. Je bistveni vidik demokratične preobrazbe in ključno merilo, s katerim EU ocenjuje napredek držav, ki se pripravljajo na pristop, na poti k članstvu. Kljub temu verodostojen napredek na tem področju ostaja velik izziv. Te pomanjkljivosti so pogosto povezane s pomanjkanjem politične volje, institucionalnim odporom in vse bolj sovražnim okoljem za civilno družbo. To delno odraža obstoj nekaterih elementov **ujetja države**. Zato se načelo pravne države še vedno ne uporablja pravilno na vseh ravneh oblasti. V Turčiji niso bili sprejeti nikakršni ukrepi za odpravo nazadovanja na področju pravne države.

Dobro delujoče in neodvisno **sodstvo**, kjer se odločitve uspešno izvajajo, je ključnega pomena za pravno državo. Albanija je dosegla pomemben napredek pri reformiranju svojega pravosodnega sistema, ki poteka po načrtu. Ustanovitev novih pravosodnih organov ima cilj zagotoviti neodvisno upravljanje sodstva. Postopek preverjanja je prinesel dodatne vidne rezultate, in sicer je bilo sprejetih skupaj več kot 140 odločitev in vse prednostne zadeve so bile zaključene na prvi stopnji, pri čemer je bilo 88 ocenjenih sodnikov razrešenih ali pa so se

funkciji odpovedali prostovoljno. Vendar pa se po vsej regiji Zahodnega Balkana reforme v pravosodni kulturi še vedno odvijajo počasi. V Srbiji ustavne spremembe, ki bi uskladile ustavo z evropskimi standardi na področju sodstva, še niso bile sprejete. V Turčiji so se še naprej izvajali politični pritiski in premestitve velikega števila sodnikov in tožilcev proti njihovi volji, kar še naprej ogroža neodvisnost turškega sodstva.

Na Zahodnem Balkanu in v Turčiji se še vedno kažejo primeri razširjene **korupcije**. Napredek pri uspešnem boju proti korupciji na visoki in srednji ravni se med regijami razlikuje. Medtem ko so nekatere države, kot sta Severna Makedonija in Albanija, dosegle napredek, so rezultati v večini držav še vedno neprepičljivi in še zdaleč ne izpolnjujejo zahtev za članstvo. Korupcijo na visoki ravni in politično korupcijo je treba obravnavati jasneje in bolj dosledno. Oprijemljivi rezultati v boju proti korupciji so potrebni tudi za stabilno in pregledno poslovno okolje ter za blažitev dejanskih groženj demokratičnim strukturam. **Javna naročila** so še vedno zelo dovzetna za razširjeno korupcijo. S trdnimi in ambicioznimi ukrepi je treba okrepiti nadzorne mehanizme v celotnem postopku javnega naročanja in znatno povečati preglednost.

Organizirani kriminal ostaja pereč problem na Zahodnem Balkanu in v Turčiji. Pomembne tihotapske poti potekajo skozi Turčijo in Zahodni Balkan. Močne kriminalne mreže z mednarodnim dosegom še naprej delujejo iz teh držav in prek njih. Države so obravnavale nekatere vidike tega pojava in v letu 2018 poročale o pomembnih aretacijah in zasegih drog. Operativno sodelovanje, tudi z agencijami EU, se je okrepilo, zlasti z Albanijo, kjer so vidni rezultati na terenu. Vendar so na splošno **dosežki glede pravnomočnih obsodb** v primerih organiziranega kriminala pogosto še vedno neprepičljivi. Nekatere države lahko navedejo le peščico pravnomočnih obsodb za organizirani kriminal ali pranje denarja v zadnjih letih, ali pa še to ne. Takšni slabi rezultati kažejo na neučinkovitost kazenskih postopkov, dajejo močne signale o nekaznovanju in povečujejo tveganje za vdor kriminala v politične in gospodarske sisteme. Države morajo tudi znatno povečati **zaseg in zaplembo premoženja** v primerih organiziranega kriminala in korupcije ter odločneje obravnavati kriminalne združbe.

Zahodni Balkan je v zadnjih letih sprejel pomembne ukrepe za posodobitev pravnega in institucionalnega okvira v **boju proti terorizmu**. Operativno sodelovanje z državami članicami EU in agencijami EU se še naprej izboljšuje in krepi. Vse države Zahodnega Balkana dejavno sodelujejo v pobudi za boj proti terorizmu na Zahodnem Balkanu (WBCTi). Kljub temu pa mora večina držav še okrepiti prizadevanja za obravnavo vprašanja tujih bojnikov povratnikov ter preprečevanje ekstremizma in radikalizacije, tudi v zaporih. Okrepiti je treba spletne zmogljivosti za spremljanje in odzivanje. Proaktivno sledenje finančnim tokovom bi moralo temeljiti na bolj strateškem pristopu v boju proti pranju denarja in financiranju terorizma. Turčija mora prenoviti svojo protiteroristično zakonodajo. Medtem ko ima Turčija legitimno pravico do boja proti terorizmu, pa je odgovorna za zagotovitev, da se to izvaja v skladu z načelom pravne države, človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami. Protiteroristični ukrepi morajo biti sorazmerni.

Nujno potrebno je **odločnejše in bolj prepričljivo** izvajanje reform na področju pravne države. To je najpomembnejši pogoj za napredovanje Zahodnega Balkana na evropski poti, vključno z izpolnjevanjem začasnih meril v pristopnih pogajanjih Črne gore in Srbije v zvezi s poglavjema 23 in 24 o pravni državi.

Ko bodočasna merila izpolnjena, bo določanje meril za zaprtje poglavja omogočilo, da bo EU jasno določila zahteve pravne države, ki jih bodo morale izpolniti države, s katerimi potekajo pogajanja, da bodo na tem ključnem področju pripravljene na članstvo v EU. Črna gora je prva država, s katero potekajo pogajanja, ki bi lahko dosegla to fazo, če bo

obravnavala pomanjkljivosti na kritičnih področjih svobode medijev ter boja proti korupciji in trgovini z ljudmi.

Začasna merila za pravno državo želijo predvsem zagotoviti vzpostavitev institucionalne in zakonodajne ureditve zadevne države in doseganje začetnih rezultatov pri izvajanju. Ko bo ta okvir vzpostavljen, bo Komisija državam članicam EU predlagala merila za zaprtje poglavja. Ta merila bi bila osredotočena predvsem na doseganje oprijemljivih rezultatov in ugotavljanje vidnih, verodostojnih in trajnostnih dosežkov pri izvajanju.

c) Temeljne pravice

Na Zahodnem Balkanu so **temeljne pravice** v veliki meri zapisane v zakonodaji. Vendar so potrebna resna prizadevanja za okrepitev njihovega izvajanja. V Turčiji se je stanje glede ključnih človekovih pravic v obdobju poročanja nenehno močno poslabševalo.

Razmere na področju **svobode izražanja** in neodvisnosti medijev v regiji so vse bolj zaskrbljujoče. V **Turčiji** prihaja do resnega nazadovanja, saj je uveljavljanje svobode izražanja v tej državi močno ovirano, več kot 160 novinarjev pa je še vedno v zaporu, kar je ena najvišjih števil na svetu.

Na **Zahodnem Balkanu** je bilo opaziti zelo malo prizadevanj. Na splošno se fizično in verbalno ustrahovanje nadaljuje, preiskave in pregon pa še vedno potekajo počasi. V vseh državah v regiji so stalnica poskusi vplivanja na neodvisnost javnih radiotelevizijskih hiš, nepregledno javno in zasebno financiranje medijev in izkrivljen trg oglaševanja. Za medijsko poslovno okolje je tipično tudi pogosto politično vmešavanje in nepregledno lastništvo medijev, kar ogroža vzdržnost neodvisnih medijev. EU še naprej odločno podpira lokalne organizacije civilne družbe, zagovornike človekovih pravic, novinarje in neodvisne medijske hiše.

Za učinkovito obravnavanje kršitev **otrokovih pravic** so na Zahodnem Balkanu in v Turčiji potrebna okrepljena prizadevanja. Vlade morajo obravnavati tudi diskriminacijo **invalidov, manjšin** in drugih ranljivih skupin. Poleg tega so potrebna večja prizadevanja za zagotovitev **enakosti spolov** ter preprečevanje in odpravo diskriminacije in nasilja nad ženskami. Na Zahodnem Balkanu je bil dosežen napredek na področju pravic lezbijk, gejev, biseksualnih, transspolnih in interspolnih oseb. Vendar so potrebna znatna prizadevanja za odpravo diskriminacije ter zlasti sovražnega govora in nasilja. **Romi** se še vedno soočajo s socialno izključenostjo, marginalizacijo in diskriminacijo. **Razmere v zaporih** so še vedno potrebne izboljšanja. V Turčiji kljub odpravi izrednih razmer ostaja v veljavi večina ukrepov, ki so bili uvedeni v času izrednih razmer, vključno s tistimi, ki omejujejo ključne **procesne pravice**, kot sta pravica do obrambe in pravica do učinkovitega pravnega sredstva.

d) Reforma javne uprave

Reforma javne uprave je ključnega pomena za izboljšanje upravljanja na vseh ravneh. To vključuje kakovost in odgovornost uprave, profesionalizacijo javne uprave in depolitizacijo, dobro upravljanje javnih financ ter zagotavljanje kakovostnih storitev za državljane in podjetja. Na tem področju je bil na Zahodnem Balkanu dosežen zmeren napredek. Turčija je na področju javne uprave močno nazadovala, kar je vplivalo tudi na načrtovanje politike in odgovornost, kot posledica obsežnega prestrukturiranja javne uprave in sistema javnih služb s predsedniškimi odloki.

Določen napredek je bil dosežen z izboljšanjem **načrtovanja politike**, vendar so potrebna nadaljnja prizadevanja za zagotovitev močnega nadzora kakovosti na centralni ravni države. Politike, zakonodaja in javne naložbe se še vedno pogosto pripravljajo brez ocen učinka ter medinstitucionalnih in javnih posvetovanj. Potrebna so znatna prizadevanja za zagotovitev

preglednega in učinkovitega **javnega naročanja**. Za zmanjšanje potratne uporabe virov, goljufij in korupcije je potrebna zgodnja uskladitev s pravnim redom EU, skupaj z učinkovitim sistemom **notranjega nadzora** javnih financ.

V vseh državah je še treba zagotoviti **profesionalizacijo** javne uprave in odpraviti **čezmerno politizacijo**. **Struktura državne uprave** bi morala zagotavljati učinkovito porazdelitev odgovornosti. Večina držav si je prizadevala za izboljšanje **storitev** za državljane in podjetja, zlasti e-storitev, vendar je potrebno nadaljnje usklajevanje med različnimi pobudami in splošno reformo javne uprave.

Upoštevati je treba vlogo **regionalnih in lokalnih organov** v procesu zakonodajnega prilagajanja EU in nazadnje pri uporabi predpisov EU. Poiskati je treba ustrezno ravnovesje med centralno, regionalno in lokalno upravo, ki bo omogočalo optimalno izvajanje reform in opravljanje storitev za državljane.

e) Migracije

Begunska kriza in nedovoljene migracije so za EU ter Zahodni Balkan in Turčijo predstavljali ključni izziv. Sodelovanje se je nadaljevalo s skupnim delom na vzhodnosredozemski in zahodnobalkanski migracijski poti. Tihotapljenje migrantov in trgovina z ljudmi sta še naprej zaskrbljujoča. Države partnerice bi morale sprejeti nadaljnje ukrepe za zagotovitev popolne usklajenosti z vizumsko politiko EU.

Izjava **EU in Turčije**⁴ iz marca 2016 še naprej daje konkretne rezultate pri zmanjševanju nezakonitih in nevarnih prehodov ter pri reševanju življenj v Egejskem morju. Število nedovoljenih prihodov je za 97 % nižje kot v obdobju pred začetkom izvajanja izjave, število smrtnih žrtev na morju pa se je znatno zmanjšalo. Turški organi kazenskega pregona so v obdobju poročanja svoja prizadevanja okrepili.

Nadaljevala so se izjemna prizadevanja Turčije, ki je **gostila več kot 3,6 milijona registriranih beguncev iz Sirije** in približno 370 000 beguncev iz drugih držav. EU je Turčijo pri spopadanju s tem izzivom še naprej podpirala. **Instrument EU za begunce v Turčiji**⁵ s skupnim proračunom v višini 6 milijard EUR še naprej obravnava humanitarne in razvojne potrebe beguncev in gostiteljskih skupnosti. Za celotno prvo tranšo, ki znaša 3 milijarde EUR, so bile sklenjene pogodbe. Rezultati so jasno vidni in zelo učinkoviti: približno 1,6 milijona beguncev trenutno prejema mesečno denarno pomoč v okviru mreže za socialno varnost v sili, opravljenih je bilo 5 milijonov pregledov v okviru osnovnega zdravstvenega varstva, družine več kot 494 000 otrok, ki obiskujejo šolo, pa so bile deležne finančne podpore. Izvajanje druge tranše v višini 3 milijarde EUR je v teku. Instrument je še naprej vodilni mehanizem usklajevanja, ki omogoča hitro, učinkovito in uspešno zagotavljanje pomoči EU.

Na **Zahodnem Balkanu** je nadaljevanje ukrepov za odzivanje, ki se usklajujejo na ravni EU in ki podpirajo nacionalna prizadevanja, privedlo do zmanjšanje števila nedovoljenih prihodov na tej poti v obdobju poročanja za nadaljnjih 35 %, s čimer se je nadaljeval trend zmanjševanja iz leta 2017. Vendar je treba storiti več, da bodo države boljše pripravljene za upravljanje migracij, vključno s prizadevanji za boljše upravljanje meja in zmanjševanje nedovoljenih migracij. Bosna in Hercegovina je leta 2018 doživela pritok več kot 20 000 migrantov in beguncev. EU še naprej podpira to regijo, krepi zmogljivosti partneric za

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/sl/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

⁵ [Sklep Komisije C\(2015\) 9500](#) z dne 24. novembra 2015 o usklajevanju ukrepov Unije in držav članic z mehanizmom usklajevanja – instrumentom za pomoč beguncem v Turčiji, kot je bil spremenjen s Sklepom Komisije C(2016) 855 z dne 10. februarja 2016.

upravljanje migracijskih tokov ter vzpostavlja azilne postopke, mehanizme vračanja in izmenjavo informacij. Pogajanja o sporazumih o statusu so zaključena s petimi državami v regiji, ti sporazumi pa bodo omogočili namestitve evropskih skupin mejne in obalne straže z izvršilnimi pooblastili na območjih, ki mejijo na zunanjo mejo EU, za podporo nacionalnim mejnim organom. Sporazum z Albanijo je začel veljati in prvi mejni policisti so bili napoteni. Države Zahodnega Balkana morajo okrepiti svoja prizadevanja za obravnavo vprašanja neutemeljenih prošenj za azil, ki jih vložijo državljani te regije v državah članicah EU.

f) Gospodarstvo

Gospodarstva držav Zahodnega Balkana in Turčije se še vedno soočajo z **velikimi izzivi**, ki tem državam onemogočajo, da bi v celoti izkoristile svoj gospodarski potencial. Kljub nekoliko pospešeni rasti, ustvarjanju delovnih mest in povečanju dohodka v zadnjih letih države še vedno zaostajajo pri reformi svojih gospodarskih struktur in izboljšanju konkurenčnosti. Še vedno se soočajo z visokimi stopnjami brezposelnosti, zlasti med mladimi, širokim neskladjem v znanju in spretnostih, trdovratno neformalno ekonomijo, neprijaznim poslovnim okoljem in nizko ravno inovacij.

V gospodarstvu **Turčije** se je nadaljevalo resno **nazadovanje**, kar je sprožilo večje pomisleke glede delovanja tržnega gospodarstva v tej državi. Gospodarske razmere so se v letu 2018 še poslabšale zaradi izrazitega poslabšanja pogojev financiranja, ki je razkrilo makroekonomske ranljivosti, ki so se nakopičile v več letih. **Ekonomsko upravljanje** se je s povečanim vmešavanjem države v gospodarstvo še dodatno **poslabšalo**. Turčija mora obrniti trend nazadovanja pri tržnih reformah.

Na **Zahodnem Balkanu** je **naložbeno ozračje** ostalo v glavnem nespremenjeno, zanj pa so značilni šibka pravna država, pomanjkanje ustreznega izvajanja nadzora državnih pomoči, zakoreninjena siva ekonomija, slab dostop do financiranja ter nizka stopnja regionalne integracije in povezljivosti. Vmešavanje države v gospodarstvo se nadaljuje, kar povečuje tveganje za korupcijo zaradi slabega upravljanja javnih financ ter pogostih sprememb regulativnega okolja in davkov. Obstaja močna potreba po nadgradnji infrastrukture, naložbe pa bi morale potekati prek enotnih projektnih struktur in bi morale biti skladne s prednostnimi nalogami, dogovorjenimi z EU. Odločitve o velikih naložbah bi morale temeljiti na preglednosti in skrbnem pregledu, kot velja za projekte na področju povezljivosti, ki se financirajo prek naložbenega okvira za Zahodni Balkan.

Regionalno povezovanje je ključni dejavnik za dvig življenjskega standarda na Zahodnem Balkanu. Vzpostavitev **regionalnega gospodarskega prostora** zagotavlja večjo konkurenco ter omogoča ekonomijo obsega in povečanje produktivnosti. Regionalni trg bo sprostil trgovino znotraj regije in z njim bi Zahodni Balkan postal bolj privlačen za naložbe. Povezovanje trgov, ki temelji na pravilih in standardih EU, bo pomagalo ustvariti priložnosti za razvoj novih vrednostnih verig in povečanje privlačnosti regije za neposredne tuje naložbe, tudi iz EU. Večja povezljivost na področju prometa in energetike bo pospešila vključevanje regije v vseevropska omrežja, hkrati pa okrepila konkurenčne energijske trge in razvila gospodarske koridorje v regiji. Pogodba o prometni skupnosti, ki so jo zdaj ratificirale vse pogodbenice, bo podprla in okrepila izvajanje agende o povezljivosti. Oblikovanje digitalnega prostora in bolj povezanih trgov dela ponuja tudi nove možnosti za mlade v regiji.

Novi regionalni sporazum o gostovanju, ki je bil podpisan aprila 2019, bo prinesel velike koristi državljanom in podjetjem v regiji. Povzročil bo postopno znižanje cen gostovanja od julija 2019 (znižanje maloprodajne cene prenosa podatkov in klicev za 25 % ter sporočil SMS za 33 %) ter odpravo stroškov gostovanja od julija 2021. Mobilni naročniki iz regije bodo lahko v celoti izkoristili svoj domači paket pri gostovanju na Zahodnem Balkanu brez dodatnih stroškov. Sporazum tudi utira pot za pripravo načrta za zmanjšanje stroškov

gostovanja med Zahodnim Balkanom in EU, kot je določeno v **digitalni agendi** za Zahodni Balkan.

EU je še vedno daleč največja trgovinska partnerica Zahodnega Balkana za uvoz (73,5 %) in izvoz (80,6 %). Podjetja EU so največji vlagatelji v regiji, ki zagotavljajo 73 % neposrednih tujih naložb. So torej glavna zunanja gonilna sila rasti in delovnih mest v regiji. Ključno je **okrepiti odpornost** regije in zagotoviti, da bodo vse gospodarske dejavnosti, ki so financirane s tujim kapitalom, popolnoma skladne z vrednotami, normami in standardi EU, zlasti na ključnih področjih, kot so pravna država, javna naročila, okolje, energetika, infrastruktura in konkurenca. **Kitajska je na področju poslovanja in naložb** na Zahodnem Balkanu v porastu in lahko načeloma ponudi priložnosti za regijo; vendar te naložbe zelo pogosto zanemarjajo socialno-ekonomsko in finančno vzdržnost ter pravila EU o javnem naročanju in lahko privedejo do visoke stopnje zadolženosti in prenosa nadzora nad strateškimi sredstvi in viri. To pomeni, da bi morale države partnerice v celoti izvajati črko in duha stabilizacijsko-pridružitvenih sporazumov z EU in dati prednost reformam v ustreznih pogajalskih poglavjih pristopnega procesa. EU bi morala te reforme bolj odločno usmerjati in to upoštevati tudi v prihodnjih pogajalskih okvirih.

EU z izvajanjem letnega **programa gospodarskih reform** na Zahodnem Balkanu in v Turčiji podpira boljše ekonomsko upravljanje. Ta proces, ki je sestavni del priprav na članstvo v EU, je postal ključno orodje za oblikovanje in izvajanje makroekonomskih in strukturnih reform, katerih namen je povečati konkurenčnost ter spodbuditi rast in ustvarjanje delovnih mest. Prispeva h krepitvi dolgoročne trajnostne rasti in konvergence, olajšuje oblikovanje politike in spodbuja napredek pri doseganju gospodarskih meril za pristop. Večjo pozornost je treba nameniti povečanju lastne odgovornosti, da se izboljša izvajanje opredeljenih reform.

Gospodarski razvoj in povečanje zaposlovanja sta bistvenega pomena tudi za zajezitev demografskih izzivov Zahodnega Balkana, ki se sooča z visoko stopnjo izseljevanja in nizko rodnostjo. Brez močnejših gospodarstev in demokratičnega upravljanja na splošno se bodo ti pojavi nadaljevali, to pa pomeni tveganje splošnega razočaranja, zlasti med mladimi, in bega možganov.

g) Regionalno sodelovanje in dobri sosedski odnosi

Širitvena politika EU mora še naprej izvažati stabilnost. Zato EU ne more in ne bo uvažala **dvostranskih sporov** in nestabilnosti, ki jo lahko povzročijo. Pred pristopom države je treba poiskati in uvesti dokončne in zavezujoče rešitve, ki bodo prispevale k stabilnosti v regiji. Zgodovinski sporazum, sklenjen med Severno Makedonijo in Grčijo, ki je razrešil 27-letni spor glede imena, je zgled sprave za regijo in širše. Vendar pa so na Zahodnem Balkanu nujno potrebna nadaljnja odločna in prepričljiva prizadevanja. Odnosi med Prištino in Beogradom so se poslabšali, najbolj opazno zaradi odločitve Kosova za uvedbo 100 % carin za uvoz iz Srbije ter Bosne in Hercegovine, ki pomeni kršitev Srednjeevropskega sporazuma o prosti trgovini in je zadnja v nizu provokacij obeh strani. Kosovo mora to odločitev nemudoma preklicati, obe strani pa se morata vzdržati nadaljnjih ukrepov, ki bi lahko bili provokativni. Nujno je potreben napredek pri dialogu, ki poteka ob pomoči EU, cilj katerega je doseganje popolne normalizacije odnosov med Srbijo in Kosovom in ki naj bi privedel do sklenitve in izvajanja celostnega, pravno zavezujočega sporazuma o normalizaciji.

Dobri sosedski odnosi in regionalno sodelovanje sta bistveni prvini stabilizacijsko-pridružitvenega in širitvenega procesa. Na vrhu v Sofiji je bila obnovljena zaveza za krepitev dobrih sosedskih odnosov, regionalne stabilnosti in vzajemnega sodelovanja. Redni medvladni stiki ter tehnični dialog in sodelovanje na dvostranski in regionalni ravni so se nadaljevali. Vendar so potrebna dodatna prizadevanja, zlasti na najbolj občutljivih področjih. Okrepiti bi bilo treba regionalno sodelovanje zlasti na področju vojnih zločinov, med drugim

s pobudami za spravo, kot je ustanovitev regionalne komisije za resnico. Nadaljnja prizadevanja so potrebna tudi na področju pogrešanih oseb, kjer je sprejetje regionalnega okvirnega akcijskega načrta pomemben korak naprej. Izjavam ali dejanjem, ki negativno vplivajo na dobre sosedске odnose, bi se bilo treba izogibati. V EU ni prostora za podžigajočo retoriko ali povečevanje vojnih zločincev na kateri koli strani.

Regionalno sodelovanje se je nadaljevalo, pri čemer ima pomembno vlogo agenda EU o povezljivosti, zlasti z dogovorjenim akcijskim načrtom za regionalni gospodarski prostor, razvojem prometnih in energetskih omrežij, digitalno agendo in izvajanju projektov mobilnosti mladih, ki jih podpira regionalni urad za sodelovanje mladih. Program Erasmus+ še naprej spodbuja medkulturni dialog v visokošolskem izobraževanju in med mladimi. Tudi proces sodelovanja v jugovzhodni Evropi in druge regionalne pobude prispevajo k spodbujanju stabilizacije in sodelovanja. Določen napredek je bil dosežen pri izvajanju projektov glede povezljivosti na terenu. Vendar so potrebna nadaljnja znatna prizadevanja, da se izpolnijo neporavnane obveznosti iz regionalnih sporazumov in zavez ter da se te obveznosti izvedejo, tudi kar zadeva izvajanje reformnih ukrepov na področju povezljivosti, dogovorjenih leta 2015. Za povezljivost in okoljske prednostne naloge v regiji bodo zlasti potrebne močne sinergije z okoliškimi državami članicami, tudi s pomočjo strategije EU za jadransko-jonsko regijo. Za polno in vključujočo udeležbo vseh partneric z Zahodnega Balkana v pobudah in dogodkih regionalnega sodelovanja ne bi smelo biti ovir. Na splošno regionalnega sodelovanja ni mogoče vsiliti od zunaj, temveč ga morajo bolj dejavno spodbujati države v regiji, ki morajo prevzeti polno odgovornost za prizadevanja, ki prispevajo k stabilnosti, spravi in večjim gospodarskim priložnostim.

Na podlagi izjave, podpisane na ministrskem srečanju o prehodu na čisto energijo februarja 2019, je veliko možnosti za vključitev Zahodnega Balkana v „**zeleno agendo**“, s katero se bodo obravnavala okoljska vprašanja v regiji, od odstranjevanja odpadkov in onesnaževanja zraka do širših vprašanj, kot so podnebne spremembe. To ne bi le neposredno koristilo zdravju in dobremu počutju državljanov teh držav, temveč bi tudi povečalo privlačnost regije za naložbe in turizem ter omogočilo izkoriščanje velikega gospodarskega potenciala zelene rasti in krožnega gospodarstva.

Pomembno je ohraniti dosednji napredek pri **pogovorih za rešitev ciprskega vprašanja pod vodstvom Združenih narodov** in nadaljevati priprave za pravičen, celovit in izvedljiv dogovor, vključno z njegovimi zunanji vidiki. Nadaljnja zavezanost Turčije in njen konkreten prispevek k pogajanju o pravični, celoviti in izvedljivi rešitvi ciprskega vprašanja v okviru ZN bo bistvenega pomena. Turčija mora nemudoma izpolniti svojo obveznost popolnega izvajanja dodatnega protokola k pridružitvenemu sporazumu EU in Turčije in doseči napredek pri normalizaciji odnosov z Republiko Ciper. Komisija poziva Turčijo k izogibanju vsakršnim grožnjam, virom trenj ali dejanjem, ki bi škodili dobrim sosedskim odnosom in mirnemu reševanju sporov. Komisija naglašá vse suverene pravice držav članic EU. Te med drugim vključujejo pravico do sklepanja dvostranskih sporazumov ter raziskovanja in izkoriščanja naravnih virov v skladu s pravnim redom EU in mednarodnim pravom, vključno s Konvencijo ZN o pomorskem mednarodnem pravu.

h) Predpristopna finančna pomoč v naslednjem večletnem finančnem okviru

Predlog Komisije za **instrument za predpristopno pomoč (IPA III)**⁶ v okviru naslednjega večletnega finančnega okvira 2021–2027 predvideva trden pristop, ki temelji na politikah, z

⁶ Predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o vzpostavitvi instrumenta za predpristopno pomoč (IPA III), [COM\(2018\) 465 final](#).

bolj strateško in dinamično razporeditvijo pomoči, pri čemer so temeljne zahteve za članstvo umeščene v samo jedro instrumenta. Ker bo finančna pomoč EU še bolj osredotočena na ključne prednostne naloge, bo predlagani instrument IPA III zagotovil še večji vzvod za podporo reformam in partnerice približal vrednotam in standardom Unije. Pričakovati je, da bo novi instrument IPA III uravnotežil doseganje uspešnosti s spodbujanjem partneric, ki dosegajo napredek, in zagotovil, da bodo vse partnerice deležne pravičnega deleža podpore, ki jim bo v pomoč pri njihovih prizadevanjih na področju reform.

Letos obeležujemo 10. obletnico **naložbenega okvira za Zahodni Balkan**. Ta uspešna platforma za sodelovanje in usklajevanje, ki jo vodi Komisija, združuje mednarodne in nacionalne finančne institucije ter dvostranske donatorje in upravičence. Skozi leta je imela ključno vlogo pri pripravi in financiranju pomembnih infrastrukturnih projektov na Zahodnem Balkanu, povezanih s povezljivostjo, pa tudi v okoljskem in socialnem sektorju. EU je prispevala 925 milijonov EUR sredstev predpristopne pomoči, na podlagi katerih so bila doslej podpisana posojila v višini 5,4 milijarde EUR in ocenjene naložbe v vrednosti več kot 18 milijard EUR. V skladu s strategijo za Zahodni Balkan bo naložbeni okvir za Zahodni Balkan dodatno razširjen v strateškem in finančnem smislu.

III. SKLEPI IN PRIPOROČILA

Proces pristopa k EU še naprej temelji na uveljavljenih merilih, **poštenih in strogih pogojih** ter načelu **lastnih dosežkov**. Za pristop k EU je potrebno izvajanje zapletenih reform v zahtevnem okolju, kar je cilj, ki ga je mogoče doseči le dolgoročno.

Komisija na podlagi zgornje analize in ocen iz povzetkov po državah, vsebovanih v prilogi, predlaga naslednje sklepe in priporočila:

I

1. Verodostojna širitvena politika je **geostrateška naložba v mir, stabilnost, varnost in gospodarsko rast** po vsej Evropi. Je tudi del širše strategije za krepitev Unije do leta 2025. EU in njene partnerice, ki si prizadevajo za članstvo, se soočajo s skupnimi možnostmi, pa tudi z izzivi, kot so migracije, organizirani kriminal in terorizem. Priprava zadevnih držav na izpolnjevanje vseh zahtev za članstvo ostaja ena **ključnih političnih prednostnih nalog EU**.
2. **Turčija** ostaja ključna partnerica Evropske unije na več področjih skupnega interesa. Strategija Komisije za Zahodni Balkan iz februarja 2018 je ustvarila nov zagon v celotni regiji ter večjo angažiranost EU in držav članic. Vendar zadevne države to zgodovinsko priložnost različno izkoriščajo. **Albanija** in **Severna Makedonija** sta priložnost izkoristili in izvedli reforme, zlasti na področjih, ki so bila soglasno določena v sklepih Sveta junija 2018. **Črna gora** in **Srbija** morata še odločneje ukrepati in okrepiti svoja prizadevanja na ključnih področjih. **Bosna in Hercegovina** se sooča s številnimi strukturnimi izzivi. Mnenje Komisije o prošnji države za članstvo v EU vsebuje celovit načrt za reforme, ki državi daje nov zagon v procesu približevanja EU. **Kosovo** bi se moralo pri svoji politiki ponovno osredotočiti na napredek na evropski poti.
3. Za nadaljevanje procesa morajo države kandidatke za pristop prednostno in pospešeno doseči **resnične in trajnostne rezultate na ključnih področjih**, ki se odražajo v načelu, da se najprej obravnavajo temeljne prvine. Ta področja so: pravna država, reforma pravosodja, boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu, varnost, temeljne pravice,

delovanje demokratičnih institucij in reforma javne uprave ter gospodarski razvoj in konkurenčnost. Zahodni Balkan mora po zgledu zgodovinskega sporazuma med Severno Makedonijo in Grčijo nujno doseči napredek pri spravi, dobrih sosedskih odnosih ter regionalnem sodelovanju.

4. EU že dolgo podpira evropsko perspektivo celotne regije Zahodnega Balkana, kot je bila ponovno potrjena lani. Kot je navedeno v strategiji Komisije za Zahodni Balkan, nobena od držav trenutno ne izpolnjuje meril za članstvo. Za doseg tega cilja so potrebna leta intenzivnih prizadevanj in rezultatov. Tudi sama Unija mora postati močnejša in trdnjša, preden lahko nadaljuje širitev⁷. Vendar je **trdna in verodostojna perspektiva** za vse države še naprej bistvena za spodbujanje te preobrazbe in sprave, izvažanje stabilnosti v regijo ter promocijo vrednot, norm in standardov EU. EU se mora držati svojih zavez ter se jasno in pozitivno odzvati na objektivne rezultate, ki so jih države dosegle v zvezi s pogoji, ki jih je določila. To ni le strateška naložba v prihodnost regije, temveč je predvsem v političnem in gospodarskem interesu EU.
5. EU ostaja glavna zunanja gonilna sila rasti in delovnih mest na Zahodnem Balkanu. Popolna skladnost vseh tujih gospodarskih dejavnosti z vrednotami, merili in standardi EU je ključnega pomena za uspeh regije, zlasti na področjih, kot so pravna država, konkurenca, javna naročila, okolje, energetika in infrastruktura. **Vse večja poslovna in naložbena dejavnost Kitajske** v regiji lahko načeloma ponudi priložnosti; vendar te naložbe zelo pogosto zanemarjajo socialno-ekonomsko in finančno vzdržnost. Zato je zelo pomembno, da države partnerice v celoti izvajajo duha in posebne določbe stabilizacijsko-pridružitvenih sporazumov z EU na zgoraj navedenih področjih in dajo prednost ustreznim reformam v pristopnem procesu.

II

6. **Turčija** ostaja ključna partnerica Evropske unije na področjih skupnega interesa, od migracij in boja proti terorizmu do energetike, prometa in trgovine. V sklepih Sveta za splošne zadeve iz junija 2018 je navedeno, da so v trenutno prevladujočih razmerah pristopna pogajanja s Turčijo dejansko zastala in ni mogoče razmišljati o odprtju ali zaprtju novih poglavij. Dejstva, ki so podlaga za to oceno, še vedno držijo. Večkrat izražena zavezanost turške vlade cilju pristopa k EU se ne odraža v ustreznih ukrepih in reformah, poleg tega niso bili obravnavani resni pomisleki EU glede nadaljevanja negativnega razvoja na področju pravne države, temeljnih pravic in sodstva.

Po odpravi izrednih razmer julija 2018 je Turčija v sedanjo zakonodajo vnesla številne bolj represivne elemente. Novi predsedniški sistem je odstranil znatni del sistema nadzora in ravnotežja, ki je obstajal pred tem. Privedel je do nadaljnje politizacije javne uprave in sodstva.

Predsedniške in parlamentarne volitve junija 2018 ter občinske volitve marca 2019 je zaznamovala visoka udeležba. Volivci so imeli resnično izbiro, čeprav je bilo očitno, da kandidati niso imeli pogojev za enakopravno in pošteno konkurenco. Vladajoča stranka je imela veliko prednost, tudi zaradi pretiranega medijskega poročanja javnih in zasebnih medijev, povezanih z vlado. Po občinskih volitvah je na jugovzhodu Turčije vrhovni

⁷ Zato je Komisija v skladu z načrtom za enotnejšo, močnejšo in bolj demokratično Unijo predlagala vrsto pobud, katerih cilj je izboljšanje demokratičnega in institucionalnega okvira ter okvira politike Unije do leta 2025 na podlagi veljavnih Pogodb.

volilni svet razglasil štiri izvoljene župane in člane občinskih svetov za neupravičene do prevzema funkcije, čeprav so bile njihove kandidature pred volitvami potrjene. Razveljavil je tudi županske volitve v Istanbulu in napovedal ponovitev 23. junija. Odločitve vrhovnega volilnega sveta o ponovnih volitvah v Istanbulu ter podelitev županske funkcije v posameznih občinah na jugovzhodu države drugouvrščenim kandidatom vzbujajo resno zaskrbljenost glede spoštovanja zakonitosti in celovitosti volilnega procesa ter neodvisnosti institucije od političnega pritiska. Odločitvi sta v nasprotju s samim bistvom demokratičnega volilnega postopka, ki je zagotoviti upoštevanje volje ljudstva.

Do resnega nazadovanja je prišlo tudi na področjih svobode izražanja, zbiranja in združevanja. Turčija mora izboljšati učinkovito varstvo temeljnih pravic ter sprejeti in izvesti celovito in verodostojno reformo sodstva, ki bo ponovno vzpostavila njegovo neodvisnost.

V turškem gospodarstvu se je nadaljevalo tudi resno nazadovanje, kar je povzročilo večje pomisleke glede delovanja tržnega gospodarstva v tej državi. Turški organi so zaradi močnih pritiskov na nacionalno valuto sprejeli vrsto ukrepov politike, ki so negativno vplivali na delovanje trgov. Sprejeti so bili pozitivni ukrepi za izboljšanje poslovnega okolja; vendar pa so pomisleki glede pravne države še dodatno odvrnili vlagatelje.

Izjava EU in Turčije iz marca 2016 še naprej prinaša rezultate, pri čemer sta se obe strani zavezali k njenemu izvajanju. Upadanje števila nezakonitih prehodov iz Turčije v EU od začetka veljavnosti izjave je bilo podprto z okrepljenimi prizadevanji Turčije. Turčija si je še naprej vztrajno prizadevala zagotoviti obsežno humanitarno pomoč in podporo za več kot 3,6 milijona beguncev iz Sirije in približno 370 000 beguncev iz drugih držav. Turčija in EU sta nadalje gradili na plodnem sodelovanju v okviru instrumenta za begunce v Turčiji. Do maja 2019 je bilo s sredstvi v višini 6 milijard EUR, ki jih je mobilizirala EU, začelih več kot 80 projektov.

Turčija je pozdravila ponovna prizadevanja Združenih narodov za posvetovanje z zainteresiranimi stranmi o morebitnem nadaljevanju pogajanj glede Cipra. Pomembno je ohraniti dosednji napredek pri pogovorih za rešitev ciprskega vprašanja pod vodstvom ZN in nadaljevati priprave za celovit, pravičen in izvedljiv dogovor, vključno z njegovimi zunanjimi vidiki. Stalna zavezanost Turčije in njen prispevek k tem pogajanjem bosta zelo pomembna.

Napetosti v regiji v zvezi z možnostjo raziskovanja ogljikovodikov ob obali Cipra so se povečale, in sicer zaradi ukrepov in izjav Turčije, ki izpodbijajo pravico Republike Ciper do izkoriščanja virov ogljikovodikov v njeni izključni ekonomski coni. Turčija je maja 2019 v izključno ekonomsko cono Republike Ciper poslala vrtno ploščad v spremstvu vojaških plovil, s čimer je napetosti še povečala. Komisija opozarja na izjavo Evropskega sveta iz marca 2018, v kateri so odločno obsojena nadaljnja nezakonita dejanja Turčije v vzhodnem Sredozemlju in Egejskem morju. Evropski svet je opozoril tudi na obveznost Turčije, da spoštuje mednarodno pravo in dobre sosedske odnose, ter Turčijo pozval, naj spoštuje suverene pravice Cipra do iskanja in izkoriščanja svojih naravnih virov v skladu s pravom EU in mednarodnim pravom. EU je marca 2019 Turčijo pozvala, naj se vzdrži takih nezakonitih dejanj, saj se bo nanja ustrezno odzvala s popolno solidarnostjo s Ciprom.

Turčija mora nujno izpolniti svoje obveznosti glede celovitega in nediskriminatornega izvajanja dodatnega protokola k pridružitvenemu sporazumu EU in Turčije ter odpraviti vse ovire za prosti pretok blaga, ki med drugim vključujejo omejitve neposrednih

prometnih povezav s Ciprom. Napredka pri normalizaciji dvostranskih odnosov z Republiko Ciper ni bilo.

Operativno sodelovanje z Grčijo na področju migracij se je nadaljevalo. Vendar so spori v Egejskem morju in vzhodnem Sredozemlju ogrozili regionalno stabilnost in varnost. Prihajalo je do nenehnih in vedno pogostejših kršitev teritorialnih voda in zračnega prostora Grčije in Cipra s strani Turčije. Dvostranski odnosi z več državami članicami EU, zlasti z Avstrijo, Nemčijo in Nizozemsko, so se izboljšali.

7. **Črna gora** je v letu 2018 odprla dve dodatni pogajalski poglavji, s čimer je odprtih skupno 32 poglavij, od katerih so tri začasno zaprta. Splošna prednostna naloga in naslednji mejnik v prihodnosti je izpolnitev vmesnih meril v zvezi s pravno državo, določenih v poglavjih 23 in 24. Črna gora je po več kot petih letih prizadevanj v zvezi s tem precej napredovala pri reformiranju svojega pravnega in institucionalnega okvira na tem področju ter na večini področij dosegla prve rezultate. Ko bodo začasna merila izpolnjena, bo določanje meril za zaprtje poglavja omogočilo, da bo EU jasno določila zahteve pravne države, ki jih bo morala izpolniti Črna gora pred zaprtjem ustreznih poglavij. Vendar bo Črna gora lahko dosegla to novo fazo v pristopnem procesu šele, ko bo država odpravila pomanjkljivosti, zlasti na kritičnih področjih svobode medijev, boja proti korupciji in trgovine z ljudmi. Napredek pri poglavjih v zvezi s pravno državo bo še naprej določal splošno hitrost pristopnih pogajanj.

Politično prizorišče Črne gore je še vedno polarizirano, opozicija pa je od zadnjih volitev jeseni 2016 v veliki meri nadaljevala parlamentarni bojkot. Domnevni primeri korupcije in nezakonitega financiranja političnih strank so v začetku leta 2019 sprožili mirne proteste državljanov. Za ponovno vzpostavitev politične razprave v parlamentu so odgovorne vse strani. Začasni parlamentarni odbor za nadaljnje reforme volilne in druge zakonodaje mora še izpolniti pričakovanja s pomočjo medstrankarskega dialoga. Dober napredek je bil dosežen pri načrtovanju politike, zaposlovanju na podlagi dosežkov in racionalizaciji organizacije državne uprave, medtem ko je depolitizacija javnih služb še vedno precejšen izziv, tudi na lokalni ravni. Država je okrepila svoj pravni okvir na področju migracij in azila. Gospodarstvo Črne gore se je še naprej močno širilo. Vendar je raven javnega dolga dosegla novo rekordno vrednost. Razvoj zasebnega sektorja so še vedno omejevale pomanjkljivosti v poslovnem okolju in sodstvu ter zelo razširjena neformalnost, kar se odraža v slabi sposobnosti izvajanja v ključnih državnih institucijah, odgovornih za izvrševanje pravne države in tržne konkurence.

8. **Srbija** je v obdobju poročanja začela pogajanja o štirih poglavjih, tako da ima odprtih skupno 16 poglavij, od katerih sta dve začasno zaprti. Napredek na področju pravne države in normalizacije odnosov s Kosovom je bistven in bo še naprej določal splošno hitrost pristopnih pogajanj. Srbija mora, če želi ohraniti splošno ravnovesje svojih pogajanj za pristop k EU, znatno pospešiti reforme na področju pravne države, zlasti kar zadeva neodvisnost sodstva, boj proti korupciji, svobodo medijev, notranjo obravnavo vojnih zločinov in boj proti organiziranemu kriminalu.

Politično prizorišče v Srbiji vse bolj zaznamujeta polarizacija in krčenje prostora za razhajajoča se politična mnenja. Nujno je treba ustvariti več prostora za resnično medstrankarsko razpravo, da se doseže široko proevropsko soglasje, ki je bistveno za napredek države na poti k EU. Več opozicijskih strank je marca 2019 začelo bojkotirati parlament. Parlamentarne prakse vladajoče koalicije so privedle do poslabšanja zakonodajnih razprav in nadzora ter oslabile nadzor parlamenta nad izvršno oblastjo. Decembra 2018 so se v Beogradu začeli tedenski protivladni protesti zaradi napada na vodjo opozicijske stranke. Čeprav na splošno ni bilo napredka glede svobode izražanja, pa

je bila nova medijska strategija pripravljena na pregleden in vključujoč način. Glede na resne izzive na tem področju jo je zdaj treba čim prej sprejeti in začeti izvajati. Določen napredek je bil dosežen na področju zagotavljanja storitev državljanom, vendar so potrebna prizadevanja za profesionalizacijo in depolitizacijo javne uprave. Sposobnost Srbije, da privabi in obdrži kvalificirano osebje v upravi, ki se ukvarja z vprašanji v zvezi z EU, je ključnega pomena. Proces ustavnih reform, ki poteka na podlagi osnutka pod pokroviteljstvom vlade iz oktobra 2018, je namenjen zlasti krepitvi varovalk za neodvisnost sodstva v skladu z evropskimi standardi. Gospodarske reforme so še naprej prinašale rezultate, zlasti na področju makroekonomske stabilizacije. Pritiski na cene so ostali nizki, uspešnost trga dela pa se je izboljšala. Vendar so pomembne strukturne reforme javne uprave, davčnega organa in podjetij v državni lasti le počasi napredovale. Zasebni sektor še naprej ovirajo pomanjkljivosti na področju pravne države in izvrševanja poštene konkurence. Srbija je še naprej znatno prispevala k upravljanju mešanih migracijskih tokov proti EU.

Srbija je na splošno ostala vključena v dialog s Prištino pod okriljem EU kljub uvedbi carinskih tarif s strani Kosova. Srbija si mora zlasti v svojih mednarodnih odnosih še naprej močno prizadevati in prispevati k vzpostavitvi ugodnega okolja za sklenitev celovitega pravno zavezujočega sporazuma s Kosovom. Tak sporazum je nujen in ključen, da bosta Srbija in Kosovo lahko napredovala na evropski poti.

9. **Severna Makedonija** je dosegla velik napredek pri doseganju svojega strateškega cilja vključevanja v EU in Nato. Država je pokazala odločenost, da napreduje pri izvajanju programa reform EU, in je dosegla oprijemljive in trajne rezultate, med drugim zlasti v zvezi s pogoji, opredeljenimi v sklepih Sveta iz junija 2018 za začetek pristopnih pogajanj. V obdobju poročanja sta vlada in postopoma tudi opozicija pokazali politično voljo za napredovanje in kljub političnim izzivom je prišlo do pozitivnih sprememb miselnosti. Trajnost teh strukturnih reform je dolgoročen proces in zahteva stalno sodelovanje. Zadevne zakonodajne spremembe na teh področjih so se večinoma izvajale na vključujoč in pregleden način, pri čemer so sodelovali opozicija, civilna družba in mednarodni partnerji. Prvi konkretni rezultati so bili doseženi pri krepitvi neodvisnosti sodstva ter uspešnosti pri preiskavah, pregonu in pravnomočnih obsodbah v primerih korupcije in organiziranega kriminala, tudi na visoki ravni. Ta prizadevanja je treba nadaljevati v nezmanjšanem obsegu in na pregleden način, da se zagotovi strokovno in nepristransko delovanje sodne veje oblasti. Državna komisija za preprečevanje korupcije je sprejela pomembne ukrepe za proaktiven boj proti korupciji, ki vključuje visoke uradnike iz celotnega političnega spektra. Na področju obveščevalnih in varnostnih služb so bile vzpostavljene varovalke v sodelovanju z Natom in strateškimi partnerji, da se prepreči ponovitev resnih težav iz preteklosti. Vložena so bila prizadevanja za izboljšanje profesionalizacije javne uprave, državna komisija za preprečevanje korupcije pa je sprejela ukrepe v zvezi z domnevnimi spolitiziranimi imenovanji. Na splošno je bil ponovno vzpostavljen sistem nadzora in ravnotežja, s katerimi se je v državi utrdila demokracija in pravna država. Predsedniške volitve, ki so bile izvedene 21. aprila in 5. maja 2019, so potekale mirno in pregledno. Zgodovinski sporazum z Grčijo je končal dolgotrajni spor in je zgled sprave za regijo in Evropo kot celoto. Komisija se veseli nadaljnje izvajanja pogodbe o prijateljstvu z Bolgarijo. Po letih stagnacije je ponovna gospodarska rast leta 2018 dosegla 2,7 %, brezposelnost pa se je še naprej zmanjševala, vendar je še vedno visoka. Vlada je sprejela reformo davka na dohodek in pokojninsko reformo ter uvedla nadaljnje ukrepe za izboljšanje upravljanja javnih financ in povečanje preglednosti. Vendar pomanjkanje strokovnega znanja, strukturni izzivi v poslovnem

okolju in vrzeli v naložbah v infrastrukturo ovirajo konkurenčnost in vključevanje domačih podjetij v globalne vrednostne verige.

Glede na doseženi znatni napredek in izpolnjevanje pogojev, ki jih je Svet soglasno določil junija 2018, Komisija priporoča, da Svet začne pristopna pogajanja s Severno Makedonijo. V podporo zagonu pri nadaljnjih reformah bi Komisija za to državo uporabila okrepljeni pristop za pogajalski poglavji o pravosodju in temeljnih pravicah ter o pravici, svobodi in varnosti.

10. **Albanija** je še naprej dosegala dober napredek in je pokazala svojo stalno odločenost, da napreduje na področju agende EU. Dosegla je oprijemljive in trajne rezultate, zlasti v zvezi s pogoji, določenimi v sklepih Sveta iz junija 2018 za začetek pristopnih pogajanj, kljub še vedno polariziranemu političnemu vzdušju. Opozicijske stranke, večina katerih se je februarja 2019 odpovedala svojim parlamentarnim mandatom, bi se morale konstruktivno ponovno vključiti v demokratične institucije in se zavezati k širokemu evropskemu soglasju. Izvajanje reforme pravosodja se dosledno nadaljuje in na splošno dobro napreduje ter postavlja temelje za znatno krepitev tega sektorja in utrjevanje neodvisnosti, nepristranskosti, strokovnosti in odgovornosti. Konkretni rezultati so bili doseženi pri ponovnem ocenjevanju vseh sodnikov in tožilcev (preverjanje). Nadaljevalo se je tudi institucionalno prestrukturiranje sodstva. Ustanovljeni so bili novi organi za neodvisno samoupravo sodstva, kar je sprožilo oblikovanje specializiranih pravosodnih in preiskovalnih institucij za boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji. Odločna prizadevanja so se nadaljevala na področju boja proti korupciji in organiziranega kriminala, vključno z bojem proti trgovanju z mamili in gojenju mamil, kar je prispevalo k doseganju dobrih rezultatov pri proaktivnih preiskavah, pregonu in obsodbah. Albanija je v zadnjih nekaj letih dosledno kazala močno zavezanost boju proti proizvodnji konoplje in trgovini z njo. Okrepilo se je tudi mednarodno policijsko sodelovanje, zlasti z državami članicami EU, kar je privedlo do več uspešnih obsežnih operacij kazenskega pregona ter aretacij in pregona vodij mrež organiziranega kriminala. Doseganje zanesljivih rezultatov proaktivnih preiskav, pregona in obsodb v boju proti korupciji na vseh ravneh in v boju proti organiziranemu kriminalu je še vedno dolgoročen izziv, ki še naprej zahteva nadaljnja okrepljena in dosledna prizadevanja Albanije, vključno z operativnim sodelovanjem z državami članicami EU.

Poleg tega se je nadaljevala reforma javne uprave s splošnimi cilji krepitve strokovnosti in preglednosti v postopkih zaposlovanja javnih uslužbencev ter krepitve oblikovanja politike z utrjevanjem struktur sektorskega usklajevanja in vzpostavitvijo regulativnega okvira za oceno učinka. Nadaljevala so se prizadevanja v zvezi z ukrepi za okrepitev učinkovitega varstva človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin ter Romov, ter protidiskriminacijske politike. Gospodarska rast se je še povečala, in sicer s 3,8 % v letu 2017 na 4,2 % v letu 2018, brezposelnost in proračunski primanjkljaj pa sta se zmanjšala, čeprav sta ostala visoka. Pomanjkanje produktivnega strokovnega znanja in izkušenj, nizka stopnja izobraženosti in prenos tehnologije ovirajo njeno konkurenčnost in vključevanje v mednarodne vrednostne verige.

Glede na doseženi znatni napredek in izpolnjevanje pogojev, ki jih je Svet soglasno določil junija 2018, Komisija priporoča, da Svet začne pristopna pogajanja z Albanijo. V podporo zagonu pri nadaljnjih reformah bi Komisija za to državo uporabila okrepljeni pristop za pogajalski poglavji o pravosodju in temeljnih pravicah ter o pravici, svobodi in varnosti. Albanija mora še naprej dosegati trdne rezultate na področju boja proti korupciji na vseh ravneh in v boju proti organiziranemu kriminalu. Za ohranitev in utrditev napredka, ki ga je država dosegla, je potrebno tudi močnejše nacionalno soglasje o

najpomembnejši prednostni nalogi približevanja EU, pri čemer bi se presegla trenutna polarizacija in pokazala politična volja strank kljub nesoglasjem med njimi.

11. Na **Kosovu** se je splošno politično stanje izkazalo za zahtevno. Napredek, dosežen pri nekaterih ključnih reformah, povezanih z EU, je zasenčila odločitev vlade, da za uvoz iz Srbije ter Bosne in Hercegovine uvede 100-odstotno carino, kar pomeni kršitev sporazuma CEFTA in je v nasprotju z duhom stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma. Kosovo bi moralo ta ukrep nemudoma preklicati in se osredotočiti na nadaljevanje izvajanja stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma, pri katerem je potrebno močno medstrankarsko soglasje. Kosovo bi moralo učinkovito izvajati nedavno sprejeto zakonodajo na področju pravne države in javne uprave ter dokončati izvajanje evropskega programa reform. Potrebna so resna prizadevanja za preprečevanje političnega vmešavanja v zaposlovanje višjih javnih uslužbencev in bolj usklajena prizadevanja za boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu. Imenovanje oseb, obsojenih za vojne zločine ali korupcijo / organizirani kriminal, na uradne položaje je v nasprotju z evropskimi vrednotami. Odločno je treba obravnavati visoko stopnjo korupcije in organiziranega kriminala, tudi na severu Kosova. Določen napredek je bil dosežen na področju gospodarstva, s trajnostno rastjo in nekaterimi izboljšavami v poslovnem okolju. Vendar bi bilo treba sprejeti ukrepe za povečanje ravni dejavnosti in zaposlovanja, zagotovitev skladnosti proračuna z obstoječimi fiskalnimi pravili in obravnavanje neformalne ekonomije.

Komisija je julija 2018 potrdila, da je Kosovo izpolnilo vsa referenčna merila za liberalizacijo vizumskega režima, ki jih je sprejel Svet. Marca 2019 je Evropski parlament v prvi obravnavi podprl predlog Komisije za liberalizacijo vizumskega režima. Predlog za liberalizacijo vizumskega režima še čaka na obravnavo v Svetu in bi ga bilo treba obravnavati čim prej. Kosovo bi si moralo še naprej prizadevati za spoštovanje vseh meril, zlasti na področju pravne države in migracij.

Na splošno je Kosovo ostalo vključeno v dialog z Beogradom pod okriljem EU. Kosovo si mora še naprej močno prizadevati in prispevati k vzpostavitvi ugodnega okolja za sklenitev celovitega pravno zavezujočega sporazuma s Srbijo. Tak sporazum je nujen in ključen, da bosta Kosovo in Srbija lahko napredovala na evropski poti. Kosovska vlada mora preklicati carine za uvoz iz Srbije ter Bosne in Hercegovine.

IV. PRILOGE

- 1. Sklep in priporočilo iz mnenja Komisije o prošnji Bosne in Hercegovine za članstvo v Evropski uniji**
- 2. Povzetki ugotovitev poročil**
- 3. Izvajanje strategije za Zahodni Balkan in sofijske agende prednostnih nalog: okrepljeno sodelovanje EU**
- 4. Statistična priloga**

PRILOGA 1 – Sklep in priporočilo iz mnenja Komisije o prošnji Bosne in Hercegovine za članstvo v Evropski uniji

Bosna in Hercegovina še ne izpolnjuje v zadostni meri meril glede stabilnosti institucij, ki zagotavljajo demokracijo, pravno državo, človekove pravice ter spoštovanje in varstvo manjšin, ki jih je določil Evropski svet leta 1993 v Københavnu. V zvezi s tem si mora znatno prizadevati za zadostno izpolnjevanje teh meril, tako da okrepi svoje institucije, da bi zagotovila demokracijo, pravno državo, človekove pravice ter spoštovanje in varstvo manjšin. Bosna in Hercegovina mora svoj ustavni okvir uskladiti z evropskimi standardi in zagotoviti funkcionalnost svojih institucij, da bodo lahko prevzele obveznosti EU. Medtem ko je decentralizirana državna struktura združljiva s članstvom v EU, bo Bosna in Hercegovina morala reformirati svoje institucije, da bodo lahko učinkovito sodelovale pri odločanju v EU ter v celoti izvajale in izvrševale pravni red EU.

Bosna in Hercegovina mora izboljšati svoj volilni okvir in delovanje sodstva. Okrepiti bi morala tudi preprečevanje korupcije in organiziranega kriminala, vključno s pranjem denarja in terorizmom, ter boj proti njima, pa tudi zagotoviti učinkovito delovanje sistema za upravljanje meja ter migracijskega in azilnega sistema. Okrepiti mora varstvo temeljnih pravic vseh državljanov, vključno z zagotavljanjem ugodnega okolja za civilno družbo in spravo ter zaščito in vključevanjem ranljivih skupin. Dokončati je treba tudi bistvene korake v reformi javne uprave.

Kar zadeva gospodarska merila, je Bosna in Hercegovina dosegla določeno stopnjo makroekonomske stabilnosti. Da pa bi postala delujoče tržno gospodarstvo, kar je merilo, ki ga je določil Evropski svet leta 1993 v Københavnu, mora posebno pozornost nameniti pospešitvi postopkov odločanja in izboljšanju poslovnega okolja ter učinkovitosti in preglednosti javnega sektorja, zlasti javnih podjetij. Odpraviti bi morala ovire za pravilno delovanje tržnih mehanizmov, kot so šibka pravna država, obsežna birokracija, korupcija, dolgotrajni in prezapleteni upravni postopki ter velika razdrobljenost notranjega trga v državi. Da bi lahko Bosna in Hercegovina srednjeročno obvladovala pritiske konkurence in tržne sile v Uniji, mora posebno pozornost nameniti nizki kakovosti izobraževanja in njegovi nezadostni usmerjenosti k potrebam trga dela ter kakovosti fizičnega kapitala, kot sta nezadosten razvoj prometne in energetske infrastrukture ter počasna prilagoditev gospodarske strukture države.

Rezultate Bosne in Hercegovine pri izpolnjevanju obveznosti iz stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma je treba izboljšati, zlasti v zvezi z vzpostavitvijo parlamentarne razsežnosti sporazuma in sprejetjem nacionalnega načrta za sprejem pravnega reda EU.

Bosna in Hercegovina je na splošno na začetku glede stopnje pripravljenosti, da prevzame obveznosti članstva v EU, in mora znatno okrepiti postopek za usklajevanje s pravnim redom EU ter izvajati in izvrševati s tem povezano zakonodajo. Posebno pozornost bi bilo treba nameniti področjem prostega pretoka blaga, pravice do ustanavljanja in svobode opravljanja storitev, informacijske družbe in medijev, kmetijstva in razvoja podeželja, ribištva, prometne politike, energetike, ekonomske in monetarne politike, statistike, socialne politike in zaposlovanja, podjetniške in industrijske politike, regionalne politike in usklajevanja strukturnih instrumentov, izobraževanja in kulture, varstva potrošnikov in zdravja ter finančnega nadzora.

Pristop Bosne in Hercegovine bi imel omejen skupni vpliv na politike Evropske unije ter ne bi prizadel sposobnosti Unije, da ohranja in pogloblja svoj lastni razvoj. Hkrati bi lahko ugotovljena vprašanja funkcionalnosti v Bosni in Hercegovini, zlasti v zvezi z notranjim

postopkom odločanja ter negotovostjo in prekrivanjem med različnimi ravni upravljanja v državi glede številnih pristojnosti, negativno vplivala na postopek odločanja na ravni EU, zlasti v zvezi z zadevami, za katere je potrebno soglasje držav članic EU. Bosna in Hercegovina bi zato morala začeti postopek za obravnavo vprašanj funkcionalnosti, da bi izpolnila zahteve članstva v EU in s tem povezane obveznosti.

Komisija meni, da bi bilo treba pogajanja za pristop Bosne in Hercegovine k Evropski uniji začeti, ko bo država dosegla potrebno stopnjo skladnosti z merili za članstvo, zlasti s kopenhavskimi političnimi merili, ki zahtevajo stabilnost institucij, ki zagotavljajo predvsem demokracijo in pravno državo. Bosna in Hercegovina bo morala temeljito izboljšati svoj zakonodajni in institucionalni okvir, da bo lahko izpolnila naslednje ključne prednostne naloge:

Demokracija/funkcionalnost

1. Zagotoviti, da volitve potekajo v skladu z evropskimi standardi, in sicer z izvajanjem priporočil OVSE/ODIHR in ustreznih priporočil Beneške komisije, zagotavljanjem preglednosti financiranja političnih strank ter izvedbo občinskih volitev v Mostarju.
2. Zagotoviti rezultate pri delovanju mehanizma za usklajevanje glede zadev EU na vseh ravneh, vključno z razvojem in sprejetjem nacionalnega programa za sprejem pravnega reda EU.
3. Zagotoviti pravilno delovanje stabilizacijsko-pridružitvenega parlamentarnega odbora.
4. Bistveno izboljšati institucionalni okvir, tudi na ustavni ravni, da se:
 - a) zagotovi pravna varnost glede delitve pristojnosti med različnimi ravni upravljanja;
 - b) uvede klavzula o nadomestitvi, da se državi ob pristopu omogoči začasno izvajanje pristojnosti drugih ravni upravljanja, da se preprečijo in odpravijo kršitve prava EU;
 - c) zagotovi neodvisnost sodstva, vključno z njegovo samoupravno institucijo (Visoki sodni in tožilski svet);
 - d) reformira ustavno sodišče, vključno z obravnavo vprašanja mednarodnih sodnikov, in zagotovi izvrševanje njegovih odločitev;
 - e) zagotovi pravna varnost, vključno z ustanovitvijo sodnega organa, zadolženega za zagotavljanje dosledne razlage prava po vsej Bosni in Hercegovini;
 - f) zagotovi enakost in nediskriminacija državljanov, zlasti z obravnavo sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi Sejdić-Finci;
 - g) zagotovi, da vsi upravni organi, ki so pooblaščen za izvajanje pravnega reda EU, v skladu s tem pravnim redom temeljijo le na strokovnosti in odpravijo pravice veta pri sprejemanju odločitev.
5. Sprejeti konkretne ukrepe za spodbujanje okolja, ki spodbuja spravo, da bi se premagale posledice vojne.

Pravna država

6. Izboljšati delovanje sodstva s sprejetjem nove zakonodaje o visokem sodnem in tožilskem svetu ter delovanje sodišč Bosne in Hercegovine v skladu z evropskimi standardi.
7. Okrepiti preprečevanje korupcije in organiziranega kriminala, vključno s pranjem denarja in terorizmom, ter boj proti njima, in sicer zlasti s:
 - a) sprejetjem in izvajanjem zakonodaje o navzkrižju interesov in zaščiti žvižgačev;
 - b) zagotavljanjem učinkovitega delovanja in usklajevanja protikorupcijskih organov;
 - c) uskladitvijo zakonodaje in krepitvijo zmogljivosti na področju javnih naročil;
 - d) zagotavljanjem učinkovitega sodelovanja med organi za preprečevanje, odkrivanje

- in preiskovanje kaznivih dejanj ter s tožilstvi;
- e) izkazovanjem napredka pri doseganju rezultatov proaktivnih preiskav, potrjenih obtožnic, pregonov in pravnomočnih obsodb v zvezi z organiziranim kriminalom in korupcijo, tudi na visoki ravni;
 - f) depolitizacijo in prestrukturiranjem javnih podjetij ter zagotavljanjem preglednosti privatizacijskih procesov.
8. Zagotoviti učinkovito usklajevanje zmogljivosti za upravljanje meja in migracij na vseh ravneh ter delovanje azilnega sistema.

Temeljne pravice

- 9. Okrepiti varstvo pravic vseh državljanov, zlasti z zagotavljanjem izvajanja zakonodaje o nediskriminaciji in enakosti spolov.
- 10. Zagotoviti pravico do življenja in prepoved mučenja, zlasti z (a) odpravo sklicevanja na smrtno kazen v ustavi entitete Republike Srbske in (b) določitvijo državnega preventivnega mehanizma proti mučenju in grdemu ravnanju.
- 11. Zagotoviti ugodno okolje za civilno družbo, zlasti s podpiranjem evropskih standardov za svobodo združevanja in svobodo zbiranja.
- 12. Zagotoviti svobodo izražanja in medijev ter zaščito novinarjev, zlasti z (a) zagotavljanjem ustreznega nadaljnega pravosodnega ukrepanja v primerih groženj novinarjem in medijskim delavcem ter nasilja nad njimi in (b) zagotavljanjem finančne vzdržnosti sistema javne radiodifuzije.
- 13. Izboljšati zaščito in vključevanje ranljivih skupin, zlasti invalidov, otrok, oseb LGBTI, pripadnikov romske skupnosti, pripornikov, migrantov in prosilcev za azil ter razseljenih oseb in beguncev v skladu s ciljem, da se zaključi Priloga VII k Daytonskemu mirovnemu sporazumu.

Reforma javne uprave

- 14. Dokončati bistvene ukrepe reforme javne uprave za izboljšanje splošnega delovanja javne uprave z zagotavljanjem strokovne in depolitizirane javne uprave ter usklajenega pristopa k oblikovanju politik na ravni države.

Komisija spodbuja Bosno in Hercegovino, naj na vseh ravneh upravljanja v skladu s smernicami politike programa gospodarskih reform sprejme in izvede ukrepe za socialno-ekonomsko reformo.

Komisija prav tako spodbuja Bosno in Hercegovino, naj ostane dejavna v regionalnem sodelovanju in krepí dvostranske odnose s sosednjimi državami, vključno s sklepanjem mejnih sporazumov in prizadevanji za trajno spravo na Zahodnem Balkanu.

Komisija Svetu priporoča, naj po oblikovanju vlad v Bosni in Hercegovini razpravlja o tem mnenju in nadaljnjih ukrepih v zvezi z zgoraj navedenimi ključnimi prednostnimi nalogami.

Komisija bo spremljala napredek Bosne in Hercegovine v institucionalnem okviru stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma in bo državo še naprej finančno podpirala v okviru instrumenta za predpristopno pomoč.

Komisija bo v okviru širitvenega svežnja 2020 predstavila poročilo o Bosni in Hercegovini, ki bo vsebovalo pregled izvajanja zgoraj navedenih ključnih prednostnih nalog glede na naslednje korake države na poti v EU.

PRILOGA 2 – Povzetki ugotovitev poročil

Turčija

Izredne razmere, ki so bile uvedene 15. julija 2016 po poskusu državnega udara, so se končale 18. julija 2018, ko je poteklo zadnje podaljšanje, vendar je turški parlament takoj nato sprejel zakon, s katerim so bili ohranjeni številni elementi izrednih razmer za nadaljnja tri leta. Zakon omejuje nekatere temeljne svoboščine, saj omogoča zlasti odpuščanje javnih uslužbencev (vključno s sodniki) in podaljšanje pridržanj, omejitev svobode gibanja in javnega zbiranja, ter razširja pristojnosti guvernerjev provinc, ki jih imenuje vlada.

EU, ki je nemudoma in odločno obsodila poskus državnega udara, je ponovno poudarila, da v celoti podpira demokratične institucije v državi, ter priznala legitimno potrebo Turčije po takojšnjem in sorazmernem ukrepanju ob tako resni grožnji. Kljub temu pa je obsežna in kolektivna narava ukrepov, ki so bili sprejeti po poskusu državnega udara v izrednih razmerah, na primer obsežne odstranitve s položajev, aretacije in pridržanja, še vedno vzbujala zelo resno zaskrbljenost.

V času izrednih razmer je bilo izdanih 36 odlokov, ki so omejili nekatere civilne in politične pravice, tudi pravice do obrambe, razširili pristojnosti policije in tožilcev pri preiskavah in pregonu ter predvideli odpustitev več kot 152 000 javnih uslužbencev, vključno z akademiki, učitelji in državnimi uradniki.

Ustavno sodišče je odločilo, da nima pristojnosti za presojo zakonitosti odlokov, ki uporabljajo pravna pooblastila, izdana v izrednih razmerah. Parlament jih je pregledal 32. Turški organi so maja 2017 ustanovili preiskovalno komisijo za ukrepe v izrednih razmerah, ki je zadolžena za posamičen pregled vseh pritožb.

Do maja 2019 je prispelo 126 600 vlog. Preiskovalna komisija jih je pregledala 70 406 in se le v 5 250 primerih odločila za vrnitev na delovno mesto, 65 156 pritožb pa je bilo zavrnjenih. 55 714 vlog še ni rešenih. Hitrost obravnave vlog zbuja pomisleke o tem, ali se vsak primer res obravnava posebej. Ker zaslišanj ni, obstaja splošno pomanjkanje postopkovnih jamstev za vložnike, odločitve pa se sprejemajo na podlagi pisnih dokumentov, povezanih s prvotno odpustitvijo, vse to pa vzbuja dvome o tem, v kolikšni meri je preiskovalna komisija učinkovito pravno sredstvo.

Turčija je ob koncu izrednih razmer umaknila odstopanja od Evropske konvencije o človekovih pravicah in Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP). Vendar še vedno velja celotni postopek spremljanja, ki ga je aprila 2017 ponovno odprla parlamentarna skupščina Sveta Evrope.

Poleg preiskovalne komisije za ukrepe v izrednih razmerah so zmožnost Turčije, da znotraj nacionalnega pravnega reda zagotovi učinkovito pravno sredstvo v smislu Evropskega sodišča za človekove pravice, dodatno spodkopali še drugi dogodki. Več sodnih odločb, ki so bile ugodne za pomembne obtožence, vključno z zagovorniki človekovih pravic, je bilo hitro razveljavljenih z drugo odločbo ali celo na istem sodišču, v nekaterih primerih na podlagi pripomb izvršilne oblasti.

Številni zagovorniki človekovih pravic, aktivisti civilne družbe, mediji, akademiki, politiki, zdravniki, odvetniki, sodniki ter lezbijke, geji, biseksualne, transspolne in interspolne osebe (LGBTI) so še vedno pridržani, včasih brez obtožnice, in so tarče kampanj blatenja s strani medijev in visokih politikov. Prostor za organizacije civilne družbe, ki se ukvarjajo s temeljnimi pravicami in svoboščinami, se je še dodatno skrčil, na kar zlasti kaže uvedba dodatnih upravnih ovir. Organizacije za varstvo pravic, ki so jih v izrednih razmerah zaprli, niso bile deležne nobenega pravnega sredstva v zvezi z zaplembami. Od oktobra 2018, po

spremembi poslovnika parlamenta, so organizacije civilne družbe izključene iz zakonodajnega postopka posvetovanja v parlamentarnih odborih. Vključujočih mehanizmov za čim širše posvetovanje z družbo ni.

Turčija mora obravnavati tudi ključna priporočila Sveta Evrope in njegovih organov. Domnevne nepravilnosti je treba dokazati na podlagi preglednih postopkov in posamično. Individualno kazensko odgovornost je mogoče ugotoviti izključno ob popolnem upoštevanju delitve oblasti, popolne neodvisnosti sodstva in pravice vsakega posameznika do poštenega sojenja.

Novi predsedniški sistem je centraliziral oblast v rokah izvršilne oblasti in znatno omejil zakonodajno in nadzorno funkcijo parlamenta. Parlament je od julija 2018 sprejel 17 zakonodajnih aktov, vključno s spornimi spremembami svojega poslovnika. Ministri ne nastopajo več v parlamentu, poslanci pa lahko zastavljajo le pisna vprašanja.

Vse večja politična polarizacija, zlasti v obdobju pred občinskimi volitvami marca 2019, še naprej onemogoča konstruktiven parlamentarni dialog. Marginalizacija opozicije, zlasti Ljudske demokratske stranke (HDP), se nadaljuje in številni zakonodajalci iz te stranke so pridržani. Dolgotrajne pomanjkljivosti sistema parlamentarne imunitete niso bile obravnavane.

Predsedniške in parlamentarne volitve junija 2018 ter občinske volitve marca 2019 je zaznamovala visoka udeležba. Volivci so imeli resnično izbiro, čeprav kandidati niso imeli pogojev za enakopravno konkurenco. Vladajoča stranka je imela veliko prednost, kar se je odražalo tudi v pretiranem medijskem poročanju javnih in zasebnih medijev, povezanih z vlado. Po občinskih volitvah je na jugovzhodu Turčije vrhovni volilni svet razglasil štiri izvoljene župane in člane občinskih svetov za neupravičene do prevzema funkcije, čeprav so bile njihove kandidature pred volitvami potrjene. Razveljavil je tudi županske volitve v Istanbulu in napovedal ponovitev 23. junija. Odločitev vrhovnega volilnega sveta o ponovnih volitvah v Istanbulu ter podelitev županske funkcije v posameznih občinah na jugovzhodu države drugouvrščenim kandidatom vzbujata resno zaskrbljenost glede spoštovanja zakonitosti in celovitosti volilnega procesa ter neodvisnosti institucije od političnega pritiska. Ta dejanja so v nasprotju s temeljnim ciljem demokratičnega volilnega postopka, ki je zagotoviti upoštevanje volje ljudstva. Opozicijske stranke so odločno nasprotovale razveljavitvi in ponovitvi županskih volitev v Istanbulu.

Ko je v celoti začel veljati predsedniški sistem, je to preoblikovalo izvršilno vejo oblasti in državno upravo. Predsedniški sistem, vključno z odpravo funkcije predsednika vlade in drugih funkcij, kot so podsekretarji na ministrstvih, je povzročil večjo politizacijo javne uprave. Predsednik ima zdaj pooblastila za imenovanje vodij velike večine javnih regulativnih organov.

Zaradi nenehnih aretacij in odpuščanj lokalnih politikov ter imenovanj skrbnikov in samovoljne narave teh imenovanj so bili volivci pred občinskimi volitvami marca 2019 prikrajšani za politično zastopanje na lokalni ravni, kar je resno ogrozilo lokalno demokracijo.

Vlada je prenovila pravni okvir, ki ureja civilno-vojaške odnose, in močno povečala obseg pristojnosti izvršilne oblasti nad vojsko ter tako okrepila civilni nadzor. Vrhovna vojaška sodišča so bila v okviru ustavnih sprememb dejansko odpravljena, vendar vojska in obveščevalne službe še niso dovolj odgovorne parlamentu, varnostno osebje pa še naprej uživa obsežno pravno varstvo. Parlamentarna komisija za nadzor nad kazenskim pregonom je ostala neučinkovita. Pravni okvir za nadzor nad vojaškimi izdatki še ni bil izboljšán.

Situacija na jugovzhodu kljub izboljšanju varnostnih razmer ostaja težavna. Vlada je nadaljevala z izvajanjem varnostnih operacij zaradi ponavljajočih se nasilnih dejanj Kurdske

delavske stranke (PKK), ki v EU ostaja na seznamu oseb, skupin in subjektov, vpletenih v teroristična dejanja. Medtem ko ima vlada legitimno pravico do boja proti terorizmu, pa je prav tako odgovorna za zagotovitev, da se to izvaja v skladu z načelom pravne države, človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami. Protiteroristični ukrepi morajo biti sorazmerni. Kljub določeni obnovi je nadomestilo prejelo malo notranje razseljenih oseb. Glede nadaljevanja verodostojnega političnega procesa, da bi dosegli miroljubno in trajno rešitev, ni bilo vidnega napredka.

Na področju **reforme javne uprave** je Turčija zmerno pripravljena, prišlo pa je do resnega nazadovanja na področju javnih storitev in upravljanja človeških virov, kar je vplivalo tudi na razvoj politik in odgovornost. Zaradi sprememb v sistemu javnih služb se je dodatno povečala politizacija uprave. Izjema ostaja zaposlovanje na višjih vodstvenih položajih na podlagi dosežkov. Zaradi resnih postopkovnih pomanjkljivosti se poraja vprašanje, v kolikšni meri se preiskovalna komisija za ukrepe v izrednih razmerah lahko šteje za učinkovito pravno sredstvo za odpuščene javne uslužbenke.

Pravosodni sistem Turčije je v zgodnji fazi priprav. Prišlo je do nadaljnega resnega nazadovanja, priporočila iz prejšnjih poročil pa niso bila sprejeta ali izvedena. Nadaljeval se je politični pritisk na sodnike in tožilce ter premestitve velikega števila sodnikov in tožilcev proti njihovi volji. To še vedno negativno vpliva na neodvisnost ter splošno kakovost in učinkovitost sodstva. Obsežno zaposlovanje novih sodnikov in tožilcev v sedanjem sistemu vzbuja skrb, ker niso bili sprejeti nobeni ukrepi za obravnavo pomanjkanja objektivnih, na dosežkih temelječih, enotnih in vnaprej določenih meril za njihovo zaposlovanje in napredovanje. S predsedniškim odlokom je bila ponovno vzpostavljena turška pravna akademija, potem ko je bila pred tem zaradi izrednih razmer zaprta. Zastrafevalni učinek odpuščanja in prisilnih premestitev sodnikov in tožilcev je še vedno prisoten, zato obstaja tveganje, da bo prišlo do razširjene samocenzure. Sprejeti niso bili nobeni ukrepi za ponovno vzpostavitev pravnih jamstev, da se zagotovi neodvisnost sodstva od izvršilne veje oblasti ali okrepi neodvisnost sveta sodnikov in tožilcev. Avgusta 2018 je bila napovedana strategija za reformo pravosodja za obdobje 2019–2023, vendar še ni bila sprejeta. Turčija se je o osnutku strategije posvetovala s Svetom Evrope in Komisijo.

Država je na področju **boja proti korupciji** v zgodnji fazi. Prišlo je do nazadovanja, saj ukinjenih preventivnih organov ni nadomestil neodvisni organ v skladu s Konvencijo Združenih narodov proti korupciji, katere podpisnica je tudi Turčija. Pravni in institucionalni okvir je še naprej omogočal neprimeren vpliv izvršilne oblasti pri preiskavah in pregonu zelo odmevnih primerov korupcije. Zakonodajne spremembe, predvidene v prejšnjih protikorupcijskih strategijah, niso bile izvedene. Zakonodaja o javnih naročilih je ostala nezdržljiva s pravnim redom EU, odstopanja od zakonodaje o javnih naročilih pa so se še povečala. Pomanjkanje trdne protikorupcijske strategije in akcijskega načrta je znak pomanjkanja politične volje za odločen boj proti korupciji. Manjka stalen, funkcionalno neodvisen protikorupcijski organ, in specializirano tožilstvo, ki bi vodilo protikorupcijske preiskave; obstaja le nekaj specializiranih sodišč. Na splošno je korupcija široko razširjena in še vedno vzbuja zaskrbljenost.

Turčija je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju **boja proti organiziranemu kriminalu**, vendar je napredek na splošno omejen. Država mora izboljšati svojo zakonodajo o kibernetiski kriminaliteti, zaplembi premoženja in zaščiti prič. Varstvo podatkov v Turčiji še vedno ni v skladu z evropskimi standardi in ga bo treba revidirati, da se zagotovi izvajanje operativnega sporazuma z Europolom, o katerem trenutno potekajo pogajanja. Turčija bi morala razviti in začeti izvajati celovitejši in skladnejši pravni okvir za zaplembo

premoženjske koristi, pridobljene s kaznivim dejanjem, in izboljšati svojo sposobnost upravljanja zamrznjenih sredstev.

Turčija je dosegla dober napredek na področju **migracijske in azilne politike** ter si še naprej prizadevala za uspešno izvajanje izjave EU in Turčije iz marca 2016. Upadanje števila nezakonitih prehodov iz Turčije na Egejske otoke od začetka veljavnosti izjave je bilo podprto z okrepljenimi prizadevanji turških organov kazenskega pregona. Turčija si je še naprej vztrajno prizadevala zagotoviti obsežno in izjemno humanitarno pomoč in podporo za več kot 3,6 milijona registriranih beguncev iz Sirije in približno 370 000 registriranih beguncev iz drugih držav, s čimer je gostila največjo begunsko skupnost na svetu. Turčija je ustanovila sedem delovnih skupin za izvajanje tehničnega dela glede še neizpoljenih meril za dialog o liberalizaciji vizumskega režima. Vendar pri usklajevanju turške vizumske politike s skupno vizumsko politiko EU ni bilo napredka.

Na področju **človekovih in temeljnih pravic** Turčija še vedno resno nazaduje. Čeprav pravni okvir vključuje splošna jamstva za spoštovanje človekovih in temeljnih pravic, ga je treba še uskladiti z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice. Do resnega nazadovanja je prišlo tudi na področjih svobode izražanja, zbiranja in združevanja ter procesnih in lastninskih pravic. Zakonodaja, uvedena takoj po odpravi izrednih razmer, s katero so bila odstranjena ključna varovala za zaščito aktivistov civilne družbe, zagovornikov človekovih pravic, novinarjev, akademikov in drugih oseb pred zlorabami, je ostala nespremenjena. Uveljavljanje pravic ovira razdrobljenost in omejena neodvisnost javnih institucij, odgovornih za varstvo teh pravic in svoboščin, ter pomanjkanje neodvisnega sodstva. Sindikalne pravice so še vedno pod hudim pritiskom. Nikakršni ukrepi niso bili sprejeti za preiskavo, pregon ali kaznovanje tistih, ki so bili vpleteni v hude kršitve človekovih pravic v izrednih razmerah. V celotni družbi je vladalo ozračje ustrahovanja, saj so se izredne razmere uporabljale za krčenje prostora za nasprotna mnenja ali alternativna stališča. Od decembra 2018 je skupno število oseb, ki so v zaporu brez obtožnice ali čakajo na sojenje, 57 000, kar je več kot 20 % vseh zapornikov. Zapori so prenatrpani, razmere pa se slabšajo. Strogo omejevanje svobode izražanja se je nadaljevalo in trend pregona pisateljev, uporabnikov družbenih medijev in drugih pripadnikov javnosti, celo otrok, zaradi razžalitve predsednika se je drastično povečal. Pomanjkanje preglednosti v zvezi z lastništvom medijev še vedno vzbuja dvome o neodvisnosti mnenj urednikov. Romi⁸ še vedno živijo v zelo slabih stanovanjskih razmerah, pogosto nimajo dostopa do osnovnih javnih storitev in so odvisni od socialnih prejemkov. Projekti za prenovo mest še naprej v prvi vrsti zadevajo romska naselja, posledica pa je prisilno razseljevanje celih družin. Bolje bi bilo treba zavarovati pravice najbolj ranljivih skupin in pripadnikov manjšin. Nasilje na podlagi spola, diskriminacija, sovražni govor proti manjšinam, zločini iz sovraštva in kršitve človekovih pravic oseb LGBTI še vedno vzbujajo resno zaskrbljenost.

Turčija je pozdravila ponovna prizadevanja Združenih narodov za posvetovanje z zainteresiranimi stranmi o morebitnem nadaljevanju pogajanj glede Cipra. Napetosti v regiji v zvezi z možnostjo raziskovanja ogljikovodikov ob obali Cipra so se povečale, in sicer zaradi ukrepov in izjav Turčije, ki izpodbijajo pravico Republike Ciper do izkoriščanja virov ogljikovodikov v ciprski izključni ekonomski coni. Turčija je maja 2019 v izključno ekonomsko cono Republike Ciper poslala vrtalno ploščad v spremstvu vojaških plovil, s čimer je napetosti še povečala. Komisija opozarja na izjavo Evropskega sveta iz marca 2018, v kateri so odločno obsojena nadaljnja nezakonita dejanja Turčije v vzhodnem Sredozemlju in Egejskem morju. Evropski svet je opozoril tudi na obveznost Turčije, da spoštuje mednarodno

⁸ V skladu s terminologijo evropskih institucij se krovni izraz „Romi“ tukaj uporablja za sklicevanje na več različnih skupin, ne da bi pri tem zanikali posebnosti teh skupin.

pravo in dobre sosedske odnose, ter Turčijo pozval, naj spoštuje suverene pravice Cipra do iskanja in izkoriščanja svojih naravnih virov v skladu s pravom EU in mednarodnim pravom. EU je marca 2019 Turčijo pozvala, naj se vzdrži takih nezakonitih dejanj, saj se bo EU nanje ustrezno odzvala s popolno solidarnostjo s Ciprom.

EU je večkrat poudarila suverene pravice držav članic EU, ki vključujejo sklepanje dvostranskih sporazumov ter raziskovanje in izkoriščanje njihovih naravnih virov v skladu s pravnim redom EU in mednarodnim pravom, vključno s Konvencijo ZN o pomorskem mednarodnem pravu. Turčija še ni izpolnila svoje obveznosti glede celovitega in nediskriminatornega izvajanja dodatnega protokola k pridružitvenemu sporazumu EU in Turčije ter ni odpravila vseh ovir za prost pretok blaga, ki med drugim vključujejo omejitve neposrednih prometnih povezav s Ciprom. Napredka pri normalizaciji dvostranskih odnosov z Republiko Ciper ni bilo.

Operativno sodelovanje z Grčijo na področju migracij se je še naprej nadaljevalo. Toda spori v Egejskem morju in vzhodnem Sredozemlju niso spodbujali dobrih sosedskih odnosov ter so ogrozili regionalno stabilnost in varnost. Dvostranski odnosi z več posameznimi državami članicami EU, zlasti z Avstrijo, Nemčijo in Nizozemsko, so se izboljšali. Odnosi med Nizozemsko in Turčijo so se normalizirali. Prihajalo je do nenehnih in vedno pogostejših kršitev teritorialnih voda in zračnega prostora Grčije in Cipra s strani Turčije. Še en razlog za resno zaskrbljenost je bilo šestmesečno pridržanje dveh grških vojakov, ki sta patroljirala na kopenski meji, vendar so se ob njuni izpustitvi avgusta 2018 in po obisku predsednika grške vlade v Turčiji februarja letos odnosi bistveno izboljšali.

V zvezi s tem je EU ponovno izrazila veliko zaskrbljenost in Turčijo pozvala, naj se izogiba vsakršnim grožnjam ali dejanjem zoper posamezne države članice ter vsakršnim trenjem ali dejanjem, ki bi škodovala dobrim sosedskim odnosom in mirnemu reševanju sporov.

Kar zadeva **gospodarska merila**, se je v turškem gospodarstvu nadaljevalo resno nazadovanje, kar je povzročilo večje pomisleke glede delovanja tržnega gospodarstva v tej državi. V letu 2018 so se zaradi izrazitega poslabšanja pogojev zunanjega financiranja pokazale ranljivosti, ki so se nakopičile v več letih. V odgovor so turški organi sprejeli vrsto ukrepov politike, ki so negativno vplivali na delovanje trgov, predvsem s poseganjem v oblikovanje cen in uvajanjem omejitev za prosto uporabo tujih valut. Pomisleki glede neodvisnosti ključnih gospodarskih institucij so se poglobili. Primanjkljaj tekočega računa je dosegel vrh v prvi polovici leta 2018, čemur je sledilo močno izboljšanje kot posledica oslabilave gospodarstva in padca lire. Po valutni krizi in letih visoke rasti kreditov, visoke denarne rasti in nizkih realnih obrestnih mer je stopnja inflacije poskočila precej nad zgornjo mejo ciljnega razpona. Glede izboljšanja preglednosti državne pomoči napredek ni bil dosežen.

Turčija je dosegla določen napredek in dobro raven pripravljenosti za soočanje s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami v EU. Turčija je dobro povezana s trgov EU tako glede trgovine kot naložb. Izboljšave so bile dosežene v energetske sektorju, nekaj napredka pa je tudi pri porabi sredstev za raziskave in razvoj, izobraževanje in fizični kapital. Vendar so težave v zvezi s kakovostjo izobraževanja in enakostjo spolov še vedno prisotne.

Kar zadeva **spособnost za prevzem obveznosti članstva**, se je Turčija še naprej usklajevala s pravnim redom EU, čeprav počasi. Obstaja več primerov nazadovanja glede več ključnih vidikov na področjih prostega pretoka kapitala, javnih naročil, konkurence, informacijske družbe, ekonomske in monetarne politike ter zunanjih odnosov. Turčija je zelo dobro pripravljena na področjih prava gospodarskih družb, vseevropskih omrežij ter znanosti in raziskav ter dobro pripravljena na področjih prostega pretoka blaga, prava intelektualne lastnine, finančnih storitev, podjetniške in industrijske politike, varstva potrošnikov in

varovanja zdravja, carinske unije ter finančnega nadzora. Na področju javnih naročil je Turčija zaradi obstoja pomembnih vrzeli v usklajevanju zmerno pripravljena. Turčija je tudi zmerno pripravljena na področju prostega pretoka kapitala, statistike, energetike, obdavčenja, ekonomske in monetarne unije, regionalne politike, izobraževanja in kulture, SZVP in prometne politike, kjer so v vseh pogledih potrebna nadaljnja znatna prizadevanja. Turčija je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju konkurence, kmetijstva, varnosti hrane, veterinarske in fitosanitarne politike, socialne politike in zaposlovanja, okolja in podnebnih sprememb, vendar mora na teh področjih še vzpostaviti in izvajati ambicioznejše in boljše usklajene politike. Na vseh področjih je treba več pozornosti nameniti izvrševanju zakonodaje, medtem ko je na številnih področjih potreben znaten nadaljnji napredek za zagotovitev usklajenosti zakonodaje s pravnim redom EU, okrepitev neodvisnosti regulativnih organov in vzpostavitev upravnih zmogljivosti.

Črna gora

V zvezi s **političnimi merili** je obdobje poročanja še naprej zaznamovala nizka raven zaupanja v volilni okvir, ki ga je treba na celovit in vključujoč način pregledati. Jeseni 2018 je bil ustanovljen začasni parlamentarni odbor za reforme volilne in druge zakonodaje, med drugim v ta namen. Vendar mora svoj ambiciozni mandat še izpolniti. V obdobju poročanja so bile izvedene predsedniške in lokalne volitve v 11 občinah in eni mestni občini. Lokalne volitve so se še naprej izvajale postopoma, kar je otežilo njihovo mednarodno opazovanje in pustilo veliko možnosti za očitke o nepravilnostih, ki jih ni mogoče neodvisno oceniti.

Politično prizorišče ostaja razdrobljeno, polarizirano in zaznamovano s pomanjkanjem pristnega političnega dialoga. V letu 2018 je bil dosežen omejen napredek pri ponovni vzpostavitvi političnega dialoga v parlamentu z začasno in delno vrnitvijo večine opozicijskih strank v parlament ter ustanovitvijo začasnega parlamentarnega odbora. Vendar je po pridržanju poslanca iz opozicijskih vrst konec leta 2018 ter obtožbah o korupciji in nezakonitem financiranju političnih strank („afera kuverta“) v začetku leta 2019 opozicija v veliki meri še naprej bojkotirala parlament. Te obtožbe so tudi sprožile mobilizacijo državljanov z rednimi ulični protesti, poskusi zunajparlamentarnega političnega dialoga in zahtevami opozicije po oblikovanju tehnične vlade.

Za ponovno vzpostavitev politične razprave v parlamentu so odgovorni vsi politični akterji. Za krepitev parlamentarne odgovornosti, nadzora izvršilne oblasti, demokratičnega nadzora in boljše kakovosti zakonodaje je potrebno dejavno in konstruktivno sodelovanje vseh strank. Na področju političnega in sodnega nadaljnjega ukrepanja glede domnevne zlorabe javnih sredstev za namene političnih strank leta 2012 ni bilo novega razvoja. Kar zadeva nedavne obtožbe, je tožilstvo začelo preiskave v zvezi z nekaterimi obtožbami, protikorupcijska agencija pa je naložila globo politični stranki, ki je bila izpostavljena zaradi prejemanja nezakonitih donacij v gotovini. Te trditve terjajo verodostojen, neodvisen in učinkovit institucionalni odziv.

Kar zadeva upravljanje, je treba okrepiti preglednost, sodelovanje zainteresiranih strani in sposobnost vlade za izvajanje reform. Nov pravni okvir in metodologija za strateško načrtovanje bi morala privedi do boljšega strateškega načrtovanja, boljšega spremljanja in izvajanja. Pravno, institucionalno in finančno okolje, v katerem delujejo organizacije civilne družbe, se je na splošno izboljšalo. Vendar je v praksi še vedno treba resnično vključiti organizacije civilne družbe v proces oblikovanja politik.

Črna gora je z reformo **javne uprave** zmerno pripravljena. Na splošno je bil dosežen določen napredek. Dober napredek je bil dosežen zlasti pri srednjeročnem okviru načrtovanja politike, zaposlovanju na podlagi dosežkov in racionalizaciji organizacije državne uprave. Vendar je še

vedno potrebna močna politična volja za učinkovito obravnavanje depolitizacije javnih služb in optimizacijo državne uprave, vključujočega razvoja politike na podlagi dokazov ter prenosa odgovornosti pri odločanju in vodenju.

Pravosodni sistem Črne gore je zmerno pripravljen in dosežen je bil določen napredek. Zakonodajni okvir, s katerim se bo povečala neodvisnost in strokovnost sodstva, še ni v celoti izveden. Institucionalna zmogljivost je bila okrepljena.

Črna gora je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju **boja proti korupciji**. V obdobju poročanja je bil dosežen omejen napredek. Vendar korupcija ostaja razširjena na mnogih področjih in je še vedno zaskrbljujoča. Operativne zmogljivosti institucij so se okrepile, vendar pa bi vse institucije morale zavzeti bolj proaktiven pristop. Treba bo še obravnavati izzive v zvezi z verodostojnostjo, neodvisnostjo in določanjem prednostnih nalog protikorupcijske agencije. Finančne preiskave ter zaseg in zaplemba premoženja še čakajo na izboljšave. Doseženi so bili začetni rezultati na področju preiskav, pregona in pravnomočnih obsodb v zadevah korupcije na visoki ravni, vendar je odziv kazenskega pravosodja na korupcijo na visoki ravni še vedno preveč omejen. Nadaljnje izboljšave v zvezi s tem bodo mogoče šele v okolju, v katerem bodo neodvisne institucije zaščitene pred vsakršnimi neupravičenimi vplivi in bodo deležne spodbud za polno uporabo svojih pooblastil.

V **boju proti organiziranemu kriminalu** je Črna gora še vedno zmerno pripravljena. Določen napredek je bil dosežen na področju pravosodnega sodelovanja in na nekaterih področjih boja proti organiziranemu kriminalu. Doseženi so bili začetni rezultati na področju preiskav pranja denarja, finančnih preiskav in začasnih zasegov premoženja, pridobljenega s kaznivimi dejanji. Okrepljeno mednarodno policijsko sodelovanje prinaša rezultate, kar dokazujejo številne odmevne mednarodne operacije, aretacije in zasegi drog. Vendar so potrebni nadaljnji rezultati, da bi dosegli prepričljive rezultate pri bolj kompleksnih vrstah organiziranega kriminala, pri katerih so ogroženi osebni interesi, vključno s pranjem denarja, trgovino z ljudmi in tihotapljenjem tobaka ter zaplembo premoženjske koristi, pridobljene s kaznivim dejanjem.

Kar zadeva **temeljne pravice**, je Črna gora svojo zakonodajo dodatno uskladila s standardi EU. Zmogljivost urada varuha človekovih pravic in državnega preventivnega mehanizma se je izboljšala, vendar pa si bo treba še naprej prizadevati za krepitev institucionalnega okvira in učinkovito varstvo človekovih pravic. Črna gora mora zdaj zagotoviti vzpostavitev ustreznih institucionalnih mehanizmov za zaščito ranljivih skupin pred diskriminacijo. Izvajanje zakonodaje je še vedno šibka točka, institucionalne zmogljivosti za varovanje človekovih pravic pa je treba okrepiti. Romska in egipčanska manjšina je še vedno najranljivejša in najbolj diskriminirana skupnost. Nasilje na podlagi spola in nasilje nad otroki še vedno vzbujata resno skrb.

Črna gora je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju **svobode izražanja**, vendar v obdobju poročanja ni bil dosežen napredek. Na področju preiskav primerov nasilja nad novinarji je bil dosežen zelo omejen napredek. Nedavno politično vmešavanje v delo Sveta javne radiotelevizije in Agencije za elektronske medije je zelo zaskrbljujoče. Medijsko prizorišče je še vedno zelo polarizirano, izzivi, povezani z razumevanjem vloge svobodnih medijev, pa ostajajo. Samoregulativni mehanizmi ostajajo šibki.

Kar zadeva **gospodarska merila**, je Črna dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena na razvoj delujočega tržnega gospodarstva. Gospodarstvo je še naprej doživljalo krepko rast, kar je prineslo izboljšanje rezultatov na trgu dela, čeprav je stopnja brezposelnosti ostala visoka. Kljub pozitivni dinamiki izvoza je primanjkljaj tekočega računa, ki je bil posledica močnega domačega povpraševanja, ostal zelo velik in se je le delno financiral iz neto prilivov neposrednih tujih naložb. Razmerja solventnosti in likvidnosti finančnega sektorja so se

izboljšala, dostop malih podjetij do financiranja pa še vedno ovirajo strogi posojilni pogoji. Prizadevanja za fiskalno konsolidacijo so se nadaljevala tudi v letu 2018, vendar ciljni proračunski primanjkljaj ni bil dosežen, medtem ko je javni dolg dosegel nov rekord, delno zaradi potreb financiranja velikega projekta na področju avtocest, ki se financira s kitajskim posojilom. Razvoj zasebnega sektorja so še vedno omejevale pomanjkljivosti v poslovnem okolju in sodstvu ter zelo razširjena neformalnost, kar se odraža v slabi sposobnosti izvajanja v ključnih državnih institucijah, odgovornih za izvrševanje pravne države in tržne konkurence.

Črna gora je dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena v smislu sposobnosti za soočanje s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami v Uniji. Razvoj infrastrukture na več področjih postopoma ustvarja predpogoje za izboljšanje gospodarske konkurenčnosti. Vendar so potrebna nadaljnja prizadevanja za izboljšanje razvoja človeškega kapitala ter zmanjšanje neuskkljenosti med rezultati izobraževanja in potrebami trga dela. Lokalna podjetja morajo rasti in okrepiti prizadevanja za povečanje mednarodne konkurenčnosti.

Glede **dobrih sosedskih odnosov in regionalnega sodelovanja** je Črna gora ostala konstruktivno zavezana bilateralnim odnosom z drugimi državami širitve in sosednjimi državami članicami EU ter aktivna udeleženka v regionalnem sodelovanju.

Kar zadeva **sposobnost Črne gore, da prevzame obveznosti članstva**, je bilo na večini področij opravljeno pomembno delo za prilagoditev in pripravo na izvajanje pravnega reda EU. Država je dosegla dobro pripravljenost na področjih, kot je pravo gospodarskih družb, pravo intelektualne lastnine, energetika ter zunanja, varnostna in obrambna politika. V zvezi s številnimi poglavji, kot so prost pretok blaga, politika varstva konkurence, kmetijstvo in razvoj podeželja, varnost hrane, veterinarska in fitosanitarna politika ter podjetniška in industrijska politika, je zmerno pripravljena. Črna gora je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področjih, kot so okolje in podnebne spremembe ter socialna politika in zaposlovanje. Dober napredek je bil dosežen na področjih pravice do ustanavljanja in svobode opravljanja storitev, prava intelektualne lastnine, kmetijstva in razvoja podeželja ter varnosti hrane, veterinarske in fitosanitarne politike. V prihodnje bi se morala Črna gora osredotočiti zlasti na politiko varstva konkurence, okolje in podnebne spremembe ter javna naročila. Krepitev upravnih zmogljivosti za zagotavljanje izvajanja pravnega reda EU za Črno goro ostaja pomemben izziv. Črna gora se je še naprej usklajevala z vsemi stališči in izjavami EU v zvezi s skupno zunanjo in varnostno politiko.

Na področju **migracij** je Črna gora prizadel nenaden val nedovoljenih migracij, in sicer zaradi delnega prenosa regionalnih migracijskih tokov proti tako imenovani „obalni poti“ skozi Albanijo, Črno goro ter Bosno in Hercegovino. Črnogorski organi so pridržali 4 753 migrantov brez urejenega statusa (460 % več kot leta 2017), kar je ustvarilo hud pritisk na sprejemne in upravne zmogljivosti države. Pravni okvir je bil dodatno okrepljen z začetkom veljavnosti pomembnega zakonodajnega svežnja o migracijah in azilu, medtem ko so bili sprejeti nekateri ukrepi za povečanje sprejemnih in operativnih zmogljivosti. Podpisani so bili pomembni sporazumi o sodelovanju na mejah s sosednjimi državami, parafiran pa je bil tudi sporazum z EU o statusu evropske mejne in obalne straže. Črna gora bi morala v naslednjem obdobju poročanja še bolj okrepiti zmogljivosti za obravnavanje mešanih migracijskih tokov in vključevanje beguncev ter še naprej povečevati človeške in materialne vire, namenjene upravljanju meja in sistemu registracije migrantov.

Srbija

Kar zadeva **politična merila**, je nujno treba ustvariti več prostora za resnično medstrankarsko razpravo, da se doseže široko proevropsko soglasje, ki je bistveno za napredek države na poti

k EU. Več opozicijskih strank je v začetku leta 2019 začelo bojkotirati parlament. Parlamentarne prakse vladajoče koalicije so privedle do poslabšanja zakonodajnih razprav in nadzora ter oslabile nadzor parlamenta nad izvršno oblastjo.

V Beogradu so se decembra 2018 začeli tedenski protivladni protesti v odziv na napad na vodjo opozicijske stranke. Na splošno mirni protesti, ki so zahtevali svobodo medijev ter svobodne in poštene volitve, so se sčasoma povečevali. Več opozicijskih strank je naznanilo, da nameravajo bojkotirati parlamentarne volitve, če ne bodo izpolnjene zahteve po svobodnih in poštenih volitvah. Srbija mora prednostno v celoti obravnavati vsa priporočila glede volitev, ki so jih podali mednarodni opazovalci.

Na področju reforme **javne uprave** je Srbija zmerno pripravljena. Določen napredek je bil dosežen na področju opravljanja storitev in s sprejetjem več novih zakonov. Politični vpliv na imenovanja na višje vodstvene položaje je še vedno zelo zaskrbljujoč, zlasti glede pretiranega števila vršilcev dolžnosti. Sposobnost Srbije, da privabi in obdrži kvalificirano osebje v upravi, ki se ukvarja z vprašanji v zvezi z EU, je ključnega pomena. Usklajen sistem spremljanja in poročanja strategije reforme javne uprave in programa reform upravljanja javnih financ še ni vzpostavljen.

Pravosodni sistem Srbije je dosegel določeno stopnjo pripravljenosti. V obdobju poročanja je bil dosežen določen napredek. Priporočila iz lanskega leta so bila obravnavana le delno. Določen napredek je bil dosežen pri zmanjševanju števila starih zadev v zvezi z izvrševanjem in nadaljnjih ukrepov za poenotenje sodne prakse. Proces ustavne reforme, ki naj bi uskladjal ustavo z evropskimi standardi na področju sodstva, še poteka. Po sprejetju ustavnih sprememb je treba pregledati sistem za imenovanje in ocenjevanje sodnikov in tožilcev, da se omogoči zaposlovanje in poklicna pot v pravosodju na podlagi dosežkov. Trenutno možnosti političnega vpliva še vedno zbujejo skrb.

Srbija je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju **boja proti korupciji**. Dosežen je bil omejen napredek. Merljivega učinka reform za preprečevanje korupcije ni. Prenovljeni zakon o preprečevanju korupcije (imenovan tudi zakon o protikorupcijski agenciji) je bil sprejet maja 2019. Kar zadeva zatiranje korupcije, se izvaja zakon o organizaciji in pristojnosti vladnih organov za zatiranje organiziranega kriminala, terorizma in korupcije, ki je začel veljati marca 2018, vendar je še prezgodaj, da bi lahko v celoti ocenili njegov učinek. Organi kazenskega pregona in pravosodni organi morajo še doseči verodostojne rezultate operativno neodvisnih pregonov in zaključenih primerov korupcije na visoki ravni. Na splošno korupcija ostaja razširjena na mnogih področjih in je še vedno zaskrbljujoča.

Srbija je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju **boja proti organiziranemu kriminalu**. V obdobju poročanja je bil dosežen določen napredek. Srbija je začela izvajati novo gospodarsko poglavje kazenskega zakonika in zakona o organizaciji in pristojnosti državnih organov v boju proti organiziranemu kriminalu, terorizmu in korupciji ter sprejela strategijo za boj proti kibernetiki kriminaliteti za obdobje 2019–2023. Vendar pa ni bilo napredka pri izpolnjevanju priporočil iz prejšnjega poročila. Srbija mora še doseči prepričljive rezultate pri učinkovitih preiskavah, pregonu in pravnomočnih obsodbah v zadevah v zvezi z organiziranim kriminalom, vključno s finančnimi preiskavami, rezultat katerih je zamrzitev in zaplemba premoženja, pridobljenega s kaznivim dejanjem. Število obsodb za organizirani kriminal (zlasti v boju proti trgovini z ljudmi) ostaja nizko.

Zakonodajni in institucionalni okvir za spoštovanje **temeljnih pravic** je v glavnem vzpostavljen. Sprejete so bile spremembe za izboljšanje zakonodajnega okvira v zvezi z narodnimi manjšinami. Zagotoviti je treba dosledno in učinkovito izvajanje zakonodaje in politik. Medtem ko je Srbija dosegla določeno stopnjo pripravljenosti, pa na področju **svobode izražanja** ni bil dosežen napredek. To pomanjkanje napredka je zelo zaskrbljujoče.

Na pregleden in vključujoč način je bila oblikovana nova medijska strategija, ki jo je treba sprejeti in izvajati. Srbija mora okrepiti ukrepe za varstvo pravic oseb, ki se soočajo z diskriminacijo, vključno z osebami LGBTI, invalidi, osebami s HIV/aidsom in drugimi ranljivimi osebami.

Kar zadeva **gospodarska merila**, je Srbija dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena na razvoj delujočega tržnega gospodarstva. Zunanja neravnovesja se povečujejo, čeprav je njihovo financiranje ostalo zdravo. Pritiski na cene so ostali nizki, inflacija pa je bila obvladana. Velike fiskalne prilagoditve v preteklih letih so znatno izboljšale vzdržnost dolga. Stabilnost finančnega sektorja se je ohranila in uspešnost trga dela se je izboljšala, z izjemo stopnje aktivnosti mladih, ki se je zmanjšala. Pomembne strukturne reforme javne uprave, davčnega organa in podjetij v državni lasti so napredovale počasi, kar podaljšuje dolgotrajne pomanjkljivosti. Oblasti se počasi lotevajo slabosti v proračunskem okviru in njegovem upravljanju. Država ohranja močan odtis v gospodarstvu, zasebni sektor pa ni dovolj razvit, poleg tega pa ga ovirajo pomanjkljivosti na področju pravne države in izvrševanja poštene konkurence.

Srbija je dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena za soočanje s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami v Uniji. Struktura gospodarstva se je dodatno izboljšala, gospodarsko povezovanje z EU pa je ostalo visoko. Vendar kljub določenemu napredku kakovost, pravičnost in ustreznost izobraževanja in usposabljanja ne izpolnjujejo v celoti potreb trga dela. Naložbe so se povečale, vendar po letih pomanjkanja naložb ostajajo nezadostne, da bi odpravile infrastrukturne vrzeli. Čeprav so se stroški najemanja posojil za mala in srednje velika podjetja nedavno zmanjšali, se podjetja še vedno soočajo s številnimi izzivi, vključno z nestabilnim poslovnim okoljem in nelojalno konkurenco.

Srbija je na splošno ostala zavezana bilateralnim odnosom z drugimi državami širitve in sosednjimi državami članicami EU ter je aktivna udeleženka v **regionalnem sodelovanju**. V okviru podelitve sedeža sekretariata Pogodbe o prometni skupnosti Srbiji bi morala država zdaj zagotoviti dodatno podporo in tako zagotoviti, da so izpolnjeni pogoji za hiter začetek delovanja.

Kar zadeva **normalizacijo odnosov s Kosovom**, je Srbija ostala vključena v dialog in se je pri svojem odzivu omejila na uvedbo carinskih tarif. Vendar si mora država zlasti v svojih mednarodnih odnosih močno prizadevati, da vzpostavi ugodno okolje za sklenitev pravno zavezujočega sporazuma s Kosovom. Tak sporazum je nujen in ključen, da bosta Srbija in Kosovo lahko napredovala na evropski poti.

Kar zadeva **spособnost za prevzem obveznosti članstva**, je Srbija nadaljevala s prizadevanji pri usklajevanju svoje zakonodaje s pravnim redom EU na vseh področjih. Ustrezni finančni in človeški viri ter zanesljivi strateški okviri bodo ključni za hitrost izvajanja reform. Srbija je dobro pripravljena na nekaterih področjih, kot so pravo gospodarskih družb, intelektualna lastnina, prometna politika, znanost in raziskave, izobraževanje in kultura ter carina. Srbija je izboljšala povezovanje svojega načrtovanja naložb z izvrševanjem proračuna, vendar še ni oblikovala enotnega mehanizma za prednostno razvrščanje vseh naložb ne glede na vir financiranja v skladu z vladnim programom reform upravljanja javnih financ. Na področjih javnih naročil, statistike, zunanjih odnosov, socialne politike in zaposlovanja, monetarne politike in finančnih storitev je Srbija zmerno pripravljena. Srbija je še naprej dobro napredovala na področju kmetijstva in pri usklajevanju s pravnim redom EU na področju prometa, medtem ko je bil na področju energetike zabeležen omejen napredek. Področji okolja in podnebnih sprememb še nista bili deležni ustrezne pozornosti.

Srbija mora prednostno obravnavati vprašanja neskladnosti s stabilizacijsko-pridružitvenim sporazumom, zlasti glede nadzora državnih pomoči, davčne diskriminacije pri uvoženih

žganih pijačah ter omejevanja konkurence na področju kartičnega plačilnega sistema. Srbija bo morala v obdobju do pristopa svojo zunanjo in varnostno politiko postopoma uskladiti s skupno zunanjo in varnostno politiko Evropske unije.

Srbija je še naprej obvladovala učinke **mešanih migracijskih tokov** proti EU, ki so se v letu 2018 ustalili. Dosegla je določen napredek pri izvajanju strategije za integrirano upravljanje meja. Parafiran je bil sporazum z EU o statusu evropske mejne in obalne straže. Sprejeta sta bila strategija in akcijski načrt za boj proti nedovoljenim migracijam. Srbija mora spoštovati obveznost ponovnega sprejema državljanov tretjih držav v skladu s sporazumom med EU in Srbijo o ponovnem sprejemu. Poleg tega se mora Srbija vzdržati nadaljnjega oddaljevanja od vizumske politike EU.

Severna Makedonija

Kar zadeva **politična merila**, je Severna Makedonija v celotnem obdobju poročanja še naprej z enakomerno hitrostjo izvajala reforme EU. Vlada je sprejela ukrepe za ponovno vzpostavitev sistema nadzora in ravnotežja ter krepitev demokracije in pravne države. Temeljne spremembe v državi so še naprej potekale v vključujočem in odprtem političnem ozračju. Država je še naprej dosegala oprijemljive rezultate na ključnih področjih, opredeljenih v sklepih Sveta, kot so pravosodje, boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu, reforma obveščevalnih služb in javna uprava. Kultura sklepanja kompromisov na političnem prizorišču se je izboljšala po zaslugi prizadevanj vlade za vključevanje vseh zainteresiranih strani, tudi opozicije in civilne družbe, na vključujoč in pregleden način. Po podpisu zgodovinskega sporazuma z Grčijo junija 2018 (imenovanega tudi Prespanski sporazum) je bil septembra 2018 organiziran posvetovalni referendum, na katerem je velika večina volivcev, ki so oddali svoj glas, s sprejetjem Prespanskega sporazuma podprla članstvo v EU in Natu. Predsedniške volitve so bile dobro organizirane in temeljne svoboščine so bile spoštovane, kar je državljanom omogočilo ozaveščeno izbiro kandidatov. Parlament je izboljšal svojo uspešnost kot forum za konstruktiven politični dialog ter okrepil svoj nadzor in zakonodajne funkcije, med drugim z omejitvijo uporabe skrajšanih postopkov.

Medetnične razmere so kljub nekaterim občasnim napetostim na splošno ostale mirne. Vlada si je prizadevala za izpolnitev svoje zaveze, da bo povečala zaupanje med skupnostmi. Ohridski okvirni sporazum, ki je končal konflikt iz leta 2001 in zagotavlja okvir za ohranjanje večetnične značaja družbe, je omenjen v preambuli ustave in se je še naprej izvajal.

Ozračje, v katerem delujejo organizacije civilne družbe, se še naprej izboljšuje. Civilna družba je še naprej igrala konstruktivno vlogo pri podpiranju demokratičnih postopkov. Sprejeti so bili strateški dokumenti, ki zagotavljajo smernice za sodelovanje med vlado in civilno družbo. Vladni in nevladni akterji bi si morali prizadevati za plodno posvetovanje.

Kar zadeva reformo obveščevalnih služb, je Severna Makedonija dosegla dober napredek. Po reformi sistema za prestrezanje komunikacij je nova operativno-tehnična agencija v celoti operativna. Država je začela izvajati tudi reformo svojih obveščevalnih služb v sodelovanju z Natom in drugimi partnerji. Izbran je bil model, sprejet pa je bil tudi pravni okvir za ustanovitev nove agencije za nacionalno varnost.

Severna Makedonija je z reformo **javne uprave** zmerno pripravljena. Država je dobro napredovala, zlasti pri izvajanju strateškega okvira za reformo javne uprave, izboljšanju javnih posvetovanj in večji preglednosti pri oblikovanju politike ter na področju razvoja in usklajevanja politike. Sprejeti so bili ukrepi za obravnavo domnevno spolitiziranih imenovanj. Vendar so potrebna nadaljnja prizadevanja za povečanje odgovornosti uprave in

preprečevanje njene politizacije. Spoštovanje načel preglednosti, dosežkov in pravične zastopanosti je še vedno bistvenega pomena.

Pravosodni sistem države je dosegel določeno stopnjo pripravljenosti oz. je zmerno pripravljen in dosežen je bil dober napredek pri obravnavanju „nujnih prednostnih reform“ in priporočil Beneške komisije in skupine višjih strokovnjakov v zvezi s sistemskimi vprašanji pravne države. Država je dokazala trajno odločenost za izboljšanje pravosodnega sistema, izvajanje novega pravnega okvira pa je trdna podlaga za nadaljnji napredek. Pripravljen je bil novi zakon o javnem tožilstvu za vključitev posebnega javnega tožilca v tožilski sistem. Sodišča so izdala sodbe v nekaterih odmevnih zadevah, ki jih je vložilo posebno tožilstvo. Poleg pravnih sprememb morajo vse pravosodne institucije dajati zgled in z dodatnimi prizadevanji prispevati k povrnitvi zaupanja javnosti v sodstvo.

Na področju **boja proti korupciji** je Severna Makedonija dosegla določeno stopnjo pripravljenosti. Dober napredek je bil dosežen z nadaljnjim utrjevanjem rezultatov na področju preiskovanja, pregona in sojenj v primerih korupcije na visoki ravni ter s spremembami zakonodajnega okvira. V zvezi s tem se je novi pravni okvir za preprečevanje korupcije izboljšal, imenovanje novih članov državne komisije za preprečevanje korupcije pa je bilo mnogo bolj pregledno kot v prejšnjih letih. Komisija je sprejela pomembne ukrepe za proaktiven boj proti korupciji, ki vključuje visoke uradnike iz celotnega političnega spektra. Posebni javni tožilec je potrdil svojo vodilno vlogo pri preiskovanju in pregonu primerov korupcije na visoki ravni. Organi morajo še bolj okrepiti prizadevanja, da bi dokazali, da je boj proti korupciji nacionalna prednostna naloga na vseh ravneh pristojnosti. Vendar korupcija ostaja razširjena na mnogih področjih in je še vedno zaskrbljujoča.

Kar zadeva **boj proti organiziranemu kriminalu**, je država dosegla določeno stopnjo pripravljenosti. Zakonodajni okvir je na splošno skladen z evropskimi standardi, prizadevanja za izvajanje strategij za boj proti organiziranemu kriminalu in aktivno merjenje njihovega učinka pa je treba nadaljevati. Določen napredek je bil dosežen tudi pri izpolnjevanju lanskoletnih priporočil za izboljšanje rezultatov, okrepitev sodelovanja na področju kazenskega pregona in bistveno izboljšanje operativne zmogljivosti za boj proti trgovini z ljudmi. Nadaljnji napredek je bil dosežen na operativni ravni z izboljšanjem učinkovitosti nacionalnega koordinacijskega centra za boj proti organiziranemu kriminalu in sodelovanja v skupnih operacijah z državami članicami EU in sosednjimi državami.

Pravni okvir za varstvo **temeljnih pravic** je v veliki meri skladen z evropskimi standardi in država je dosegla dober napredek. Povečala je zaščito pred kaznivimi dejanji iz sovraštva in diskriminacijo s spremembami kazenskega zakonika ter s sprejetjem zakona o preprečevanju diskriminacije in varstvu pred njo. Sprejela je tudi ambiciozno strategijo deinstitucionalizacije in prenesla svoje cilje v zvezi z bojem proti nasilju nad ženskami v akcijski načrt za izvajanje Istanbulske konvencije. Vendar zunanji nadzorni mehanizem policije še ne deluje v celoti in država mora nadalje razviti uporabo alternativnih sankcij in pogojne kazni. Poleg tega si mora država še bolj prizadevati za dosledno razširjanje in obravnavo priporočil evropskih in mednarodnih organov za človekove pravice, zlasti v zvezi z obravnavo pridržanih oseb, žensk in invalidov. Država je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti oz. je zmerno pripravljena na področju **svobode izražanja** in je v zadnjem letu dosegla dober napredek. Ozračje za svobodo medijev in svobodo izražanja se je še naprej izboljševalo. Bistvenega pomena je, da javni uslužbenci in politične elite pokažejo višjo stopnjo strpnosti do kritik in tako spoštujejo svobodo izražanja. Država si mora nenehno prizadevati za izboljšanje neodvisnosti in strokovnih standardov javne radiotelevizije ter njene finančne vzdržnosti. Sprejete so bile spremembe zakona o avdio in avdiovizualnih medijskih storitvah, njihovo izvajanje pa bo

zahtevalo močno politično zavezanost zagotavljanju strokovnosti, spoštovanju načel preglednosti, imenovanju na podlagi dosežkov in pravični zastopanosti.

Z vidika **regionalnega sodelovanja** je država na splošno ohranjala dobre odnose z drugimi državami širitve in aktivno sodelovala v regionalnih pobudah. Sprejeti so bili zgodovinski ukrepi za izboljšanje dobrososedskih odnosov, tudi z začetkom veljavnosti Prespanskega sporazuma in njegovim izvajanjem, s čimer se je končal eden najstarejših sporov v regiji. Komisija se veseli nadaljnjega izvajanja dvostranske pogodbe z Bolgarijo.

Z vidika **gospodarskih meril** je Severna Makedonija dosegla določen napredek in je dobro pripravljena na razvoj delujočega tržnega gospodarstva. Gospodarstvo je po letu stagnacije ponovno začelo rasti, čeprav so bile naložbe še vedno skromne. Vlada je sprejela ukrepe za izboljšanje upravljanja javnih financ in preglednosti. Sprejela je reformo davka na dohodek in reformo pokojninskega sistema. Vendar se je sestava porabe poslabšala, fiskalna konsolidacija pa mora biti bolj ambiciozna, da se zagotovi vzdržnost javnih financ. Delovanje trga dela je zaradi trdovratnih strukturnih težav oslabiljeno. Izvrševanje pogodb in obsežna neformalna ekonomija še naprej predstavljata izzive za poslovno okolje.

Severna Makedonija je dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena na soočanje s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami v EU. Povezovanje z EU na področju trgovine in naložb se je še poglobilo. Izvoz in industrijska proizvodnja sta se še bolj usmerila k proizvodom višje vrednosti. Vendar pomanjkanje znanj in spretnosti ter njihovega usklajevanja s potrebami podjetij kaže na pomanjkljivosti v izobraževalnih programih ter zmanjšuje produktivnost dela in konkurenčnost gospodarstva. Še vedno obstajajo znatne naložbene vrzeli na področju javne infrastrukture.

Z vidika sposobnosti **prevzema obveznosti članstva** je država zmerno pripravljena na večini področij, vključno s področji konkurence, javnih naročil, prometa in energetike. Država kaže dobro pripravljenost na področjih, kot so pravo gospodarskih družb, carinska unija, vseevropska omrežja ter znanost in raziskave. Na splošno so potrebna nadaljnja prizadevanja, zlasti na tistih nekaj področjih, na katerih je država še v zgodnji fazi priprav; mednje sodijo prosti pretok delavcev ter finančne in proračunske določbe. Več pozornosti je treba nameniti tudi upravni zmogljivosti in učinkovitemu izvajanju. Država je še naprej izboljševala svoje usklajevanje z izjavami EU ter s sklepi Sveta o skupni zunanji in varnostni politiki.

Severna Makedonija ima še naprej dejavno in konstruktivno vlogo pri upravljanju **mešanih migracijskih tokov**. Učinkovito sodeluje z državami članicami EU in sosednjimi državami. Država si je še naprej močno prizadevala za zagotavljanje osnovnih življenjskih pogojev in storitev za vse migrante, ki prebivajo na njenem ozemlju. Še vedno obstajajo negotovosti glede obsega in strukture migracijskih tokov. Nedosledna registracija migrantov, pridržanih zaradi nezakonitega gibanja, onemogoča redno in ustrezno profiliranje, ki upošteva zaščito, ter napotitev na nacionalne zaščitne mehanizme. Zagotovljen je bil učinkovit nadzor na južni meji, med drugim z napotitvijo gostujočih uradnikov iz držav članic EU na mejo. Parafiran je bil sporazum z EU o statusu evropske mejne in obalne straže. Vendar je treba nadalje obravnavati problem pogostih tihotapskih dejavnosti na severni meji. Država je zaradi svoje geografske lege še vedno pod velikim pritiskom.

Albanija

Kar zadeva **politična merila**, Albanija še naprej napreduje na področju programa reform EU v celotnem obdobju poročanja. Na političnem prizorišču je bila še naprej prisotna močna polarizacija. Na parlamentarne dejavnosti je vplival daljši bojkot opozicijskih strank, ki so se nato februarja 2019 tudi v celoti odpovedale svojim parlamentarnim mandatom. Osrednja

volilna komisija je zdaj prerazporedila več kot polovico vrnjenih parlamentarnih mandatov, s čimer je ohranila sklepčnost, ki je potrebna za polno delovanje parlamenta. Glavne opozicijske stranke so se odločile, da ne bodo sodelovale na lokalnih volitvah, ki bodo potekale 30. junija 2019. Umik glavnih opozicijskih strank je negativno vplival na prizadevanja za dvostrankarsko volilno reformo kljub prizadevanjem večine za napredek. Opozicijske stranke bi se morale konstruktivno ponovno vključiti v demokratične institucije.

Albanija je z vidika reforme **javne uprave** zmerno pripravljena. Prizadevanja so se nadaljevala na več različnih področjih in prinesla določen napredek glede učinkovitosti in preglednosti izvajanja javnih storitev, izboljšanje regulativnega okvira za ocenjevanje učinka politik, preglednejše postopke zaposlovanja in splošno krepitev upravne zmogljivosti za uporabo na dosežkih temelječih postopkov državne uprave. Te dosežke bi bilo treba še dodatno utrditi, da se zagotovi učinkovitejša, depolitizirana in profesionalna javna uprava.

Pravosodni sistem Albanije je dosegel določeno stopnjo pripravljenosti. Izvajanje celovite in temeljite reforme pravosodja se je enakomerno nadaljevalo, rezultat česar je bil splošen dober napredek. Ustanovljene so bile nove institucije za samoupravo sodstva, visoki sodni svet, visoki tožilski svet in svet za imenovanja v pravosodju, kar je ključni korak h krepitvi neodvisnosti in odgovornosti sodstva. Začasno ponovno ocenjevanje vseh sodnikov in tožilcev (postopek preverjanja) je postopoma napredovalo in že dalo oprijemljive rezultate. Mednarodna nadzorna misija je pod okriljem Evropske komisije ta postopek še naprej nadzirala. Obravnavanih je bilo več kot 140 spisov, na podlagi katerih je 88 sodnikov dobilo ali dalo odpoved, 53 pa jih je bilo potrjenih. Večina odpovedi je zadevala vprašanja, povezana z neupravičenimi sredstvi. Ti konkretni in verodostojni rezultati so bistveno okrepili sektor ter utrdili neodvisnost, nepristranskost, strokovnost in odgovornost sodstva.

Albanija je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na **boj proti korupciji**. Dosežen je bil dober napredek, zlasti s sprejetjem novega akcijskega načrta za obdobje 2018–2020 za izvajanje medsektorske strategije proti korupciji, spremembami zakona o prijavi in reviziji premoženja, zakonom o javnih naročilih ter sprejetjem kodeksa ravnanja za poslance. Ustanovitev projektne skupine za boj proti korupciji je povečala proaktivnost upravnih preiskav. Neposreden dostop do podatkovnih zbirk za tožilce in policijo se je še naprej izboljševal. Dober napredek se je nadaljeval s krepitvijo rezultatov na področju preiskovanja, pregona in sojenja v primerih korupcije na visoki ravni. Konkretni rezultati v boju proti korupciji vključujejo postopek preverjanja, ki je privedel do razrešitve več visokih sodnikov, tudi na ustavnem in vrhovnem sodišču. Ustanovitev visokega tožilskega sveta je omogočila začetek ustanavljanja specializiranih protikorupcijskih organov (posebna struktura za boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu, nacionalni preiskovalni urad). Ko bo preverjanje kandidatov končano, bodo organi začeli delovati, kar bo okrepilo skupno zmogljivost za preiskovanje in pregon korupcije. Vendar korupcija na splošno ostaja razširjena na mnogih področjih in je še vedno zaskrbljujoča.

Albanija je na področju **boja proti organiziranemu kriminalu** dosegla določeno stopnjo pripravljenosti. Policijske operacije za uničenje kriminalnih združb so se okrepile. V več policijskih operacijah je bilo aretiranih več oseb, vloženih je bilo tudi več pomembnih obtožnic in izrečenih več pomembnih obsodb. Te operacije so privedle do aretacij in pregona znanih vodij organiziranih kriminalnih združb. Okrepilo se je tudi mednarodno policijsko sodelovanje, zlasti z državami članicami EU, kar je privedlo do več uspešnih obsežnih operacij kazenskega pregona. Albanija je v zadnjih nekaj letih dosledno kazala močno zavezanost boju proti proizvodnji konoplje in trgovini z njo. Albanija dovoljuje vsiljiv mehanizem spremljanja s strani države članice EU (kontrola iz zraka italijanske finančne policije *Guardia di Finanza*, ki jih sofinancira EU). V zadnjih dveh sezonah pridelka je zračni

nadzor potrdil, da v Albaniji skoraj ni bilo gojenja konoplje. Ti koraki pomenijo oprijemljiv napredek pri izpolnjevanju priporočil iz preteklih let za izboljšanje rezultatov. Prizadevanja se morajo nadaljevati, zlasti z bojem proti pranju denarja in zaplembo sredstev, ki izhajajo iz kaznivih dejanj, in drugega neupravičenega premoženja.

Kar zadeva **temeljne pravice**, Albanija na splošno spoštuje mednarodne instrumente na področju človekovih pravic in je razvila svoj pravni sistem v skladu z evropskimi standardi. Albanija si je v obdobju poročanja prizadevala izpolniti obveznosti, ki izhajajo iz mednarodnih pravnih instrumentov. Vendar je treba splošno izvajanje teh instrumentov še okrepiti. Pravni okvir se je izboljšal na področju otrokovih pravic in nasilja v družini. Parlament je maja 2018 potrdil novi zakon o socialnih stanovanjih, katerega cilj je okrepiti varstvo pravice do nastanitve najranljivejših pripadnikov romske in egiptovske⁹ skupnosti. Potrebna so nadaljnja prizadevanja v zvezi s konsolidacijo lastninskih pravic. Kar zadeva **svobodo izražanja**, splošno zakonodajno okolje spodbuja uveljavljanje svobode izražanja, vendar so za njeno izvajanje potrebna dodatna prizadevanja.

Kar zadeva **gospodarska merila**, je Albanija dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena na razvoj delujočega tržnega gospodarstva. Gospodarska rast se je še povečala, brezposelnost pa zmanjšala, vendar je še vedno visoka. Izvoz je zaznamovala trdna rast, primanjkljaj tekočega računa pa se je zmanjšal. Visok delež javnega dolga v BDP se je še naprej zmanjševal, vendar je fiskalna konsolidacija še vedno počasna. Banke so še naprej zmanjševale število slabih posojil in uporabo tuje valute. Bančni sektor je ostal stabilen, čeprav se rast poslovnih kreditov ni izboljšala. Sprejeti so bili ukrepi za razvoj finančnega trga. Poslovno okolje se je izboljšalo le v nekaterih vidikih. Pričakuje se, da bo napredek pri izvajanju celovite reforme pravosodja prispeval h krepitvi poslovnega okolja in privabljanju naložb. Določen napredek je bil dosežen pri povečanju udeležbe na trgu dela ter kakovosti in učinkovitosti institucij in storitev trga dela, vendar sta stopnja zaposlenosti in udeležba na trgu dela še vedno nizki, neformalna ekonomija pa še vedno nudi veliko priložnosti za zaposlitev.

Albanija je dosegla določen napredek in je zmerno pripravljena v smislu zmožnosti soočanja s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami v Uniji. Albanija je dosegla določen napredek na področju razvoja energetske, prometne in digitalne infrastrukture, vendar pomanjkanje produktivnega strokovnega znanja in izkušenj, nizka stopnja izobraženosti in prenos tehnologije ovirajo konkurenčnost Albanije in njeno vključevanje v mednarodne vrednostne verige. Izvoz in regionalno povezovanje ne dosegata svojega potenciala. Prizadevanja za izboljšanje izobraževanja in usposabljanja kažejo nekatere rezultate, vendar je treba nadaljevati reforme, zlasti za boljše obravnavanje podeželskih območij in ranljivih skupin. Zmogljivost Albanije na področju raziskav, razvoja in inovacij je ostala zelo nizka.

Kar zadeva **dobre sosedske odnose in regionalno sodelovanje**, se Albanija še naprej dejavno vključuje v regionalno sodelovanje in ohranja dobre sosedske odnose. Sprejeti so bili pomembni ukrepi za obravnavo bilateralnih vprašanj z Grčijo.

Albanija je z nadaljnjim usklajevanjem svoje zakonodaje z zahtevami EU na več področjih okrepila svojo **sposobnost za prevzem obveznosti članstva**. Država je zmerno pripravljena na številnih področjih, kot so finančni nadzor, izobraževanje in kultura ter statistika, ali pa je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti, med drugim na področjih javnih naročil in vseevropskih omrežij. Albanija si bo morala še naprej prizadevati pri splošnih pripravah na sprejetje in izvajanje pravnega reda EU. Sprejetje celovite politike notranjega nadzora javnih financ in uskladitev njenega izvajanja z reformo javne uprave in upravljanja javnih financ, ki

⁹ V skladu s terminologijo evropskih institucij se krovni izraz „Romi“ tukaj uporablja za sklicevanje na več različnih skupin, ne da bi pri tem zanikali posebnosti teh skupin.

je v teku, ostajata ključna koraka na poti do vzpostavitve delujočega sistema notranjega nadzora v javnem sektorju. Albanija bi morala še naprej razvijati prometno in energetsko omrežje ter izvajati s tem povezane reformne ukrepe na področju povezljivosti, pri tem pa bi si morala prizadevati tudi za izboljšanje povezljivosti po vsej regiji.

Okrepiti je treba upravne zmogljivosti in strokovne standarde organov, pristojnih za izvajanje pravnega reda Unije, ter zagotoviti neodvisnost regulativnih organov. Ključnega pomena ostaja povečanje preglednosti in odgovornosti, zlasti zagotavljanje uspešnega, učinkovitega in preglednega delovanja sistema javnih naročil ter upravljanja javnih financ. Albanija se je še naprej v celoti usklajevala z vsemi stališči in izjavami EU v zvezi s skupno zunanjo in varnostno politiko.

Na področju **migracij** je bil dosežen določen napredek pri izboljšanju institucionalnih zmogljivosti za upravljanje meja in azil. Albanija je oktobra 2018 podpisala sporazum z EU o statusu evropske mejne in obalne straže. Sprejemna zmogljivost za obravnavanje mešanih migracijskih tokov je bila dodatno okrepljena. Število neutemeljenih prošenj za azil, ki so jih albanski državljani vložili v EU, se je zmanjšalo, vendar je še vedno visoko, zato so potrebna stalna in trajna prizadevanja, prav tako pa je treba obravnavati pojav mladoletnikov brez spremstva.

Kosovo

Kar zadeva **politična merila**, je Kosovo napredovalo pri izvajanju nekaterih ključnih reform, povezanih z EU, zlasti glede izboljšanja pravnega okvira na področjih pravne države in javne uprave. Vendar več ukrepov in *ad hoc* odločitev ni bilo v skladu s cilji glede reform, ki jih je navedla vlada. Pretirana velikost vlade, vključno z nadaljnjimi povečanji števila namestnikov ministrov, še naprej vpliva na njeno verodostojnost in učinkovitost.

Skupščini je uspelo doseči večino pri nekaterih ključnih strateških vprašanjih za Kosovo, kar dokazujeta ratifikacija sporazuma o določitvi meje oz. razmejitvene črte s Črno goro in sprejetje pomembnih zakonodajnih reform, povezanih z EU. Vendar je skupščina še naprej delovala v zelo polariziranem političnem kontekstu, pomanjkljivosti pri njenem splošnem delovanju pa so še vedno prisotne, kar se zlasti kaže v pogosti nesklepčnosti, zaradi katere prihaja do zamud pri zakonodajnih dejavnostih.

Dosežen je bil omejen napredek pri obravnavi ugotovitev in priporočil misije EU za opazovanje volitev glede parlamentarnih in občinskih volitev leta 2017.

Razmere na severu Kosova so še vedno zelo težavne.

Država je dosegla določeno stopnjo pripravljenosti na področju **reform javne uprave**. V obdobju poročanja je bil na splošno dosežen določen napredek, vendar so potrebna resna prizadevanja za obravnavo političnega vpliva na zaposlovanje višjih javnih uslužbencev. Dosežen je bil dober napredek pri sprejemanju svežnja zakonov o delovanju in organizaciji javne uprave, javnih uslužbencih in plačah. Drugi dosežki vključujejo sprejetje smernic o strateškem načrtovanju in začetek izvajanja akcijskega načrta za racionalizacijo agencij. Spremenjeni pravni okvir je pomemben korak k oblikovanju sodobne in profesionalne javne uprave ter povečanju odgovornosti. Zakon o plačah sicer uvaja preglednejši in bolj enakovreden plačni sistem za javne uslužbence, vendar njegov srednjeročni vpliv na proračun zbuja skrbi.

Pravosodni sistem Kosova je v zgodnji fazi. Določen napredek je bil dosežen s sprejetjem zakona o disciplinski odgovornosti sodnikov in tožilcev ter zakona o mediaciji, prav tako je bil dosežen napredek v zvezi z uvedbo elektronskega sistema za vodenje zadev. V letu 2018

se je povečalo število sodnega osebja na tožilstvu in sodiščih, tudi na posebnem tožilstvu. Čeprav je bila vključitev sodnikov, tožilcev in njihovega podpornega osebja iz vrst kosovskih Srbov v pravosodni sistem leta 2017 uradno zaključena, so potrebna nadaljnja prizadevanja za zagotovitev polne funkcionalnosti, zlasti glede pritožbenega sodišča. Sodstvo je še vedno izpostavljeno neprimernim političnim vplivom. Izvajanje sodne oblasti je še vedno počasno in neučinkovito, za izboljšanje zmogljivosti institucij pravne države pa so potrebna trajna prizadevanja.

Na področju **boja proti korupciji** je Kosovo v zgodnji fazi oziroma je doseglo določeno stopnjo pripravljenosti. Kosovo je doseglo določen napredek s pomembnimi zakonodajnimi reformami na področju pravne države ter pri preiskovanju in pregonu primerov na visoki ravni. Napredek je bil dosežen tudi pri predhodni zaplembi premoženja, čeprav je število pravnomočnih zaplemb še vedno majhno. Korupcija je zelo razširjena in še vedno vzbuja zaskrbljenost.

Kosovo je na področju **boja proti organiziranemu kriminalu** v zgodnji fazi. Določen napredek je bil dosežen zlasti s pomembnimi zakonodajnimi reformami na področju pravne države, pri preiskovanju in pregonu primerov na visoki ravni ter pri predhodni zamrznitvi sredstev. Vendar je bil pri dokončni zaplembi premoženja dosežen le majhen napredek, število finančnih preiskav in pravnomočnih obsodb pa je še vedno nizko. Potrebni so ukrepi, s katerimi bi povsem preprečili vsakršno politično vmešavanje v operativne dejavnosti organov kazenskega pregona in tožilstva. Razmere na severu Kosova glede organiziranega kriminala še naprej predstavljajo izziv za organe kazenskega pregona.

Napredek je bil dosežen v boju proti terorizmu, zlasti pri ustvarjanju boljših pogojev za rehabilitacijo in ponovno vključevanje tujih terorističnih bojnikov in njihovih družin. Kosovske oblasti morajo biti učinkovitejše pri svojih prizadevanjih v boju proti pranju denarja, zadevno zakonodajo pa bi bilo treba uskladiti s pravnim redom EU in mednarodnimi standardi.

Pravni okvir na splošno zagotavlja varstvo človekovih in **temeljnih pravic** v skladu z evropskimi standardi. Vendar je izvajanje zakonodaje in strategij glede človekovih pravic pogosto oslabiljeno zaradi nezadostnih finančnih in drugih sredstev, zlasti na lokalni ravni, ker ni opredeljeno kot pomembna politična prednostna naloga in zaradi pomanjkanja usklajevanja. Obstoječi mehanizmi za usklajevanje in uveljavljanje človekovih pravic so neučinkoviti. Velika odvisnost od tujih donatorjev ostaja. Več je treba storiti za učinkovito zagotavljanje pravic pripadnikov manjšin, vključno z Romi, Aškali in razseljenimi osebami, zagotavljanje enakosti spolov v praksi, vzpostavitev celovitega sistema za zaščito otrok in izboljšanje varstva kulturne dediščine. Kar zadeva **svobodo izražanja**, ki je zapisana v ustavi, je Kosovo doseglo določeno stopnjo pripravljenosti. Kosovo ima pluralistično in živahno medijsko okolje. Institucije pravne države vse bolj ukrepajo v zvezi z grožnjami in napadi na novinarje, število incidentov pa se zmanjšuje. Trajnostna rešitev za financiranje javne radiotelevizije še ni bila sprejeta. Radiotelevizija je še vedno izpostavljena političnim pritiskom in vplivom.

Kar zadeva **gospodarska merila**, je Kosovo v zgodnji fazi in je doseglo določen napredek pri razvoju delujočega tržnega gospodarstva. Gospodarska rast je bila stabilna, vendar je zelo težaven položaj na trgu dela še vedno zaskrbljujoč. Vlada je upoštevala fiskalna pravila, vendar pritiski glede porabe v zvezi s socialnimi prejemki za posebne skupine prebivalstva in plače javnih uslužbencev ogrožajo javne finance in ovirajo razvoj zasebnega sektorja. Poslovno okolje se je nekoliko izboljšalo, vendar ostajajo nerešeni izzivi, vključno z razširjeno neformalno ekonomijo, počasnim in neučinkovitim sodstvom, močno razširjenostjo

korupcije in na splošno šibkimi institucijami pravne države. Kljub močni rasti izvoza storitev gospodarska diverzifikacija napreduje počasi.

Glede zmogljivosti za soočanje s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami v EU je Kosovo v zgodnji fazi in je doseglo določen napredek. Kosovo je doseglo določen napredek pri izboljševanju cest, vendar obstajajo velike vrzeli v železniški in energetski infrastrukturi. Pri zagotavljanju stabilne oskrbe z energijo je bil dosežen skromen napredek, izgube v sektorju električne energije pa ostajajo zelo visoke. Kosovo je doseglo določen napredek pri digitalizaciji gospodarstva. Glede izboljšanja kakovosti izobraževanja in odpravljanja vrzeli v znanju in spretnostih na trgu dela je bil napredek skromen. Uvedba strukturnih sprememb poteka počasi, gospodarstvo pa je še vedno močno odvisno od sektorja domače trgovine. Rast izvoza temelji predvsem na izvozu storitev v diasporo, pomanjkanje diverzifikacije proizvodov pa ovira rast izvoza blaga.

Kar zadeva **dobre sosedske odnose in regionalno sodelovanje**, je bilo Kosovo še naprej vključeno v večino regionalnih forumov. Vendar pa je odločitev Kosova o uvedbi 100-odstotne carine za uvoz iz Srbije ter Bosne in Hercegovine spodkopala prizadevanja za regionalno sodelovanje.

Kar zadeva **normalizacijo odnosov s Srbijo**, je Kosovo ostalo vključeno v dialog. Vendar mora kosovska vlada preklicati carine za uvoz iz Srbije ter Bosne in Hercegovine. Kosovo si mora še naprej močno prizadevati, da vzpostavi ugodno okolje za sklenitev pravno zavezujočega sporazuma s Srbijo. Tak sporazum je nujen in ključen, da bosta Kosovo in Srbija lahko napredovala na evropski poti.

Kar zadeva usklajevanje z **evropskimi standardi**, je Kosovo doseglo določeno stopnjo pripravljenosti. Usklajevanje zakonodaje se je na nekaterih področjih nadaljevalo, vendar je izvajanje šibko. Določen napredek je bil dosežen na področju prostega pretoka blaga, storitev in kapitala, pa tudi na področju finančnih storitev, javnih naročil in konkurence. Na področju statistike in finančnega nadzora je bil dosežen dober napredek. Na področju obdavčenja in carin je bil dosežen določen napredek pri pobiranju davčnih prihodkov, zmanjševanju sive ekonomije ali izvrševanju carinskih ukrepov za varstvo pravic intelektualne lastnine, vendar bi moralo Kosovo okrepiti boj proti sivi ekonomiji in davčnim utajam. Pri obravnavi okoljskih vprašanj je bil dosežen določen napredek, vendar izvajanje zaostaja. Energetski sektor se še naprej sooča z resnimi izzivi, kljub določenemu napredku, zlasti na področju energijske učinkovitosti. Na splošno mora Kosovo izboljšati svojo upravno zmogljivost in usklajevanje v vseh sektorjih, da se zagotovi učinkovito izvajanje pravnega reda EU.

Organi so dosegli napredek pri upravljanju zakonitih in nedovoljenih **migracij**. Ta prizadevanja bi bilo treba nadaljevati in nadgraditi. V tem okviru mora Kosovo vzpostaviti mehanizem vračanja migrantov brez urejenega statusa v skladu s standardi in praksami EU.

PRILOGA 3: Izvajanje strategije za Zahodni Balkan in sofijske agende prednostnih nalog: okrepljeno sodelovanje EU

Strategija za Zahodni Balkan, ki je bila sprejeta 6. februarja 2018, je dala odnosom med EU in Zahodnim Balkanom nov zagon. Osredotoča se na področja, na katerih morajo partnerice z Zahodnega Balkana nadaljevati z reformami in prizadevanji, ter na okrepljeno podporo EU tej regiji. Slednja zajema 57 posebnih zavez, združenih v šest vodilnih pobud. Velik del teh ukrepov so države članice EU in partnerice z Zahodnega Balkana nato potrdile v okviru sofijske agende prednostnih nalog, ki je bila sprejeta na vrhu v Sofiji 17. maja 2018.

Komisija se je od sprejetja te strategije osredotočila na izpolnjevanje zavez prek okrepljenega političnega sodelovanja, krepitve operativnih povezav med Zahodnim Balkanom in EU ter njenimi agencijami, zagotavljanja širšega dostopa do finančnih sredstev in tehnične pomoči ter preusmeritve finančne pomoči EU v okviru instrumenta za predpristopno pomoč (IPA), kar je samo v letu 2018 pomenilo letno dodelitev za Zahodni Balkan v višini več kot 1,1 milijarde EUR.

V prvem letu izvajanja strategije je bil dosežen napredek pri vseh šestih vodilnih pobudah. Regija je deležna velike politične pozornosti. Prvo srečanje na vrhu med EU in Zahodnim Balkanom po solunskem vrhu leta 2003 je potekalo maja 2018 v Sofiji. Regijo sta obiskala predsednik Evropskega sveta in predsednik Evropske komisije, v njej pa je potekalo tudi več ministrskih srečanj in srečanj na visoki ravni. Vsi ti dogodki so bili namenjeni zbiranju politične volje za nov zagon v reformnem procesu in okrepljeno regionalno sodelovanje.

Vodilna pobuda 1 – Krepitev podpore načelu pravne države se osredotoča na tri prednostne naloge: boljše spremljanje reform pravosodja, bolj ciljno usmerjeno tehnično pomoč na področju kazenskega pregona ter krepitev podpore civilni družbi, aktivizmu za demokracijo in neodvisnim medijem. Ministrski forum EU-Zahodni Balkan o pravosodju in notranjih zadevah v Tirani oktobra 2018 je bil ključen za napredek na tem področju, zlasti za krepitev sodelovanja z agencijami EU na področju pravosodja in notranjih zadev ter za razvoj ustreznih kazalnikov za pravosodne sisteme.

Kar zadeva spremljanje reform pravosodja, je Komisija svoj pristop preusmerila na sočasne misije za posebna vprašanja v upravah vseh šestih partneric, v okviru katerih potekajo srečanja višjih uradnikov organov kazenskega pregona EU z njihovimi kolegi („medsebojni strokovni pregledi“). Leta 2018 je bil izveden niz pregledov izvrševanja sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah, v teku je niz pregledov na področju javnega naročanja, še en niz na področju organiziranega kriminala pa je načrtovan kasneje leta 2019. Komisija razvija tudi nove načine zbiranja bolj usklajenih podatkov iz pravosodnih sistemov partneric. Glavni rezultat v zvezi s tem bo regionalni projekt z Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) o spremljanju sojenj na področju korupcije in organiziranega kriminala. Svetovna banka je zadolžena za izvedbo niza regionalnih anket o pravosodju, Komisija Sveta Evrope za učinkovitost pravosodja (CEPEJ) pa bo pomagala pri usklajenem zbiranju podatkov iz te regije.

Komisija je sodelovala tudi v bolj prilagojeni obliki tehnične pomoči, in sicer v svetovalnih misijah, ki se osredotočajo na reforme pravosodja in boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji. V Črni gori in Albaniji trenutno potekata dve taki misiji, še dve sta predvideni v začetku leta 2019 na Kosovu ter v Bosni in Hercegovini, ena pa je predvidena v Severni Makedoniji in po možnosti v Srbiji.

Komisija tesno sodeluje tudi z Evropsko ustanovo za demokracijo, da bi podprla neodvisne medijske platforme, civilno družbo in demokratične aktiviste. Dodatna podpora EU v višini

6 milijonov EUR je omogočila širitev dejavnosti sklada na Zahodni Balkan v letu 2018, pri čemer je bilo na tem področju financiranih 14 novih dodelitev nepovratnih sredstev.

Vodilna pobuda 2 – Krepitev sodelovanja na področju varnosti in migracij zadeva sodelovanje z regijo pri obravnavanju skupnih varnostnih groženj, vključno s terorizmom, nasilnim ekstremizmom, radikalizacijo, organiziranim kriminalom, trgovino z ljudmi in strelnim orožjem, hibridnimi grožnjami ter krepitvijo zmogljivosti partneric pri soočanju z izzivi, povezanimi z migracijami in varnostjo. Ta sklop dejavnosti je bil deležen podpore ministrskih srečanj v Londonu julija in v Tirani oktobra 2018, ki so bila bistvena za vzpostavitev tesnejšega sodelovanja na področju varnosti, zalog orožja in načrtovanja skupnih protiterorističnih ukrepov.

Komisija in šest partneric z Zahodnega Balkana so se na ministrskem forumu EU-Zahodni Balkan pravosodju in notranjih zadevah v Tirani dogovorile o skupnem akcijskem načrtu za boj proti terorizmu. Komisija zdaj olajšuje pripravo akcijskih načrtov za posamezne države, ki so usklajeni z regionalnimi prednostnimi nalogami. Komisija je vzpostavila tudi regionalno mrežo nacionalnih koordinatorjev za preprečevanje nasilnega ekstremizma, ki je imela dve seji v letu 2018 in eno marca 2019.

Komisija zaključuje pregled svojega akcijskega načrta glede nedovoljene trgovine s strelnim orožjem med EU in jugovzhodno Evropo za obdobje 2015–2019. EU je dodelila namenska sredstva iz proračunske vrstice za skupno zunanjo in varnostno politiko, da bi podprla izvajanje regionalnega načrta za osebno in lahko orožje, ki je bil sprejet na srečanju ministrov za notranje zadeve v Londonu julija 2018.

EU je partnerice z Zahodnega Balkana vključila v politični cikel EU proti hudim kaznivim dejanjem in organiziranemu kriminalu ter v pripravo in izvajanje ustreznih letnih akcijskih načrtov. Evropska služba za zunanje delovanje (ESZD) je povečala pogostost srečanj za dialog o skupni zunanji in varnostni politiki z Zahodnim Balkanom, da bi spodbudila nadaljnje usklajevanje regije s skupnimi stališči EU. ESZD je vse partnerice z Zahodnega Balkana povabila k sodelovanju v raziskavah o hibridnih grožnjah, da bi ocenila njihovo ranljivost in boljše usmerjala pomoč EU. Doslej so se začele raziskave s štirimi partnericami.

Na področju migracij Komisija v sodelovanju z ustreznimi agencijami EU in mednarodnimi organizacijami še naprej izvaja ambiciozne projekte na področju upravljanja migracij, v okviru katerih gradi zmogljivosti partneric za upravljanje mešanih migracijskih tokov, vzpostavljanje azilnih postopkov, mehanizme za vračanje in izmenjavo informacij. Komisija je sprejela tudi pobude za boljše usklajevanje dela migracijskih uradnikov za zveze, napotenih v to regijo, in za izboljšanje izmenjave operativnih informacij.

Da bi dosegli boljše sinergije na področju varnosti in migracij, Komisija spodbuja večjo vključenost agencij na področju pravosodja in notranjih zadev na Zahodnem Balkanu. To je vključevalo podpis delovnega dogovora med Evropskim centrom za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami, podpis sporazuma o sodelovanju med Eurojustom in Albanijo (po zgledu že obstoječih sporazumov s Črno goro in Severno Makedonijo) ter zaključek pogajanj o sporazumu o statusu evropske mejne in obalne straže s petimi državami v regiji, ki mejijo na EU. Sporazum z Albanijo je začel veljati in prvi mejni policisti so bili napoteni. Komisija je z namenom, da bi izboljšala usklajenost sodelovanja svojih agencij, ki delujejo na tem področju, ustanovila projektno skupino agencij EU na področju pravosodja in notranjih zadev za podporo prizadevanjem na Zahodnem Balkanu.

Skupna dodelitev za leto 2018 za ukrepe, povezane s pravno državo, varnostjo in migracijami, je znašala več kot 145 milijonov EUR.

Vodilna pobuda 3 – Podpora družbeno-gospodarskemu razvoju se osredotoča na spodbujanje napredka pri izvajanju regionalnega gospodarskega prostora, prilagoditev obstoječih naložbenih okvirov za spodbujanje naložb v regiji, bolj strateško uporabo programov gospodarskih reform ter podpiranje izobraževanja in socialnih reform. V letu 2018 sta julijsko srečanje ministrov za gospodarstvo na Dunaju in junijsko srečanje ministrov za izobraževanje v Bruslju pomembno prispevali k napredku pri izvajanju te vodilne pobude, zlasti kar zadeva izvajanje regionalnega gospodarskega prostora in različne pobude na področju poklicnega usposabljanja, mobilnosti študentov in priznavanja kvalifikacij. EU v letu 2019 pripravlja tudi sistematična srečanja z ministri za zaposlovanje Zahodnega Balkana.

Komisija je skupaj s Svetom za regionalno sodelovanje še naprej spodbujala izvajanje večletnega akcijskega načrta za regionalni gospodarski prostor. Med pomembne dosežke na tem področju štejejo začetek veljavnosti dodatnega protokola 5 k Srednjeevropskemu sporazumu o prosti trgovini (CEFTA) o olajševanju trgovine aprila 2018, potrditev programa za regionalno naložbeno reformo in začetek regionalnega programa za diverzifikacijo in povezovanje finančnih trgov. Zaključila so se pogajanja o liberalizaciji trgovine s storitvami, začela pa so se pogajanja o mobilnosti strokovnjakov v regiji.

Trenutno poteka širitev naložbenega sklada za Zahodni Balkan, tako strateško kot finančno. V letu 2018 je bil opravljen vmesni pregled, namen katerega je bil izoblikovanje te širitve, in decembra 2018 je sodelujoča mednarodna finančna institucija v naložbenem skladu za Zahodni Balkan postala Agence française de développement (AFD), aprila 2019 pa še Skupina Svetovne banke. Vzpostavitev jamstva za Zahodni Balkan, ki je namenjeno privabljanju zasebnih naložb v regiji, napreduje – predhodna ocena je bila leta 2018 zaključena in začel se je dialog z mednarodnimi finančnimi institucijami.

Komisija je okrepila tudi svojo podporo razvoju zasebnega sektorja s poudarkom na zagonskih podjetjih in dostopu mladih podjetnikov do financiranja. Uveden je bil nov regionalni program jamstva za mlade v višini 10 milijonov EUR za krepitev podjetniške sposobnosti mladih in zagotavljanje možnosti za zaposlitev – lahko bi zagotovil do 80 milijonov EUR sredstev. V Srbiji je Komisija vzpostavila podoben program jamstva v vrednosti 20 milijonov EUR, ki naj bi po pričakovanjih pritegnil do 180 milijonov EUR novih posojil za srbska zagonska in inovativna podjetja. Komisija pripravlja tudi ukrepe za razširitev podpore za razvoj strategij pametne specializacije na Zahodnem Balkanu, ki je trenutno na voljo le državam članicam.

EU je sprejela ukrepe za povečanje strateške uporabe programov gospodarskih reform partneric z uskladitvijo njihove priprave z evropskim semestrom. Spremljanje zaposlovanja in socialnih reform se je okrepilo z izvajanjem programov gospodarskih reform, pa tudi z uvedbo letnega srečanja ministrov EU in Zahodnega Balkana, ki bo potekalo junija 2019. Poleg tega se je povečala finančna podpora EU za zaposlovanje, izobraževanje, socialno vključenost in zdravje s pomočjo številnih novih dvostranskih programov pomoči ter programa mobilnosti v poklicnem izobraževanju in usposabljanju za tovrstno izobraževanje in usposabljanje v regiji. EU postopno povečuje svojo podporo v okviru programa Erasmus+, ki jo namerava podvojiti do leta 2020.

Skupna dodeljena sredstva IPA za ukrepe, povezane s konkurenčnostjo, rastjo in izobraževanjem, so v letu 2018 znašala več kot 260 milijonov EUR.

Vodilna pobuda 4 – Povečanje povezljivosti se osredotoča na razvoj povezav v regiji na področju prometa in energije za olajšanje trgovine in spodbujanje gospodarske rasti. Ukrepi, predvideni v tej vodilni pobudi, so načrtovanje in naložbe v infrastrukturo ter oblikovanje ustreznega regulativnega okolja za regionalno povezovanje trgov.

Srečanja ministrov za promet v Ljubljani aprila in v Bruslju decembra 2018 sta bili ključni za sprejetje več deklaracij o reformah v prometu, na srečanju ministrov za energijo in okolje v Podgorici pa je bila sprejeta prelomna deklaracija o energetskega prehodu.

Na področju energetike Komisija spodbuja širitev energetske unije EU na Zahodni Balkan in oblikovanje enotnega regulativnega prostora na podlagi Pogodbe o ustanovitvi Energetske skupnosti. Za nadaljnji napredek na tem področju bo potreben napredek v ustreznem delu dialoga med Beogradom in Prištino.

Na srečanju februarja 2019 v Podgorici so ministri za energijo in okolje Zahodnega Balkana podpisali skupno izjavo o prehodu na čisto energijo, kar je pomemben dosežek. Komisija je dala na voljo 30 milijonov EUR v obliki nepovratnih sredstev za energijsko učinkovitost, poleg 50 milijonov EUR, ki so že na voljo v okviru regionalnega instrumenta za energijsko učinkovitost. Leta 2018 je Komisija podprla podpis povezovalnega plinovoda med Bolgarijo in Srbijo, ki se bo delno financiral iz instrumenta za predpristopno pomoč in Evropskega sklada za regionalni razvoj. Na področju prometa je Komisija še naprej podpirala izvajanje Pogodbe o prometni skupnosti in delovanje njenega sekretariata. Ustanovljene so bile institucije Skupnosti (regionalni usmerjevalni odbor in ministrski svet) in s Srbijo je bil podpisan sporazum o sedežu, vršilec dolžnosti direktorja pa je bil imenovan v začetku leta 2019.

Komisija je spodbudila ministrsko izjavo, namenjeno odpravi ovir na mejah s pomočjo integriranih cestnih in železniških mejnih prehodov. Izjava temelji na študiji, ki jo je financirala EU in v kateri je bilo opredeljenih 32 prednostnih mejnih prehodov v regiji, ki bi lahko bili vključeni v postopek integracije. V zvezi z vsakim preходом zdaj poteka podpisovanje dvostranskih sporazumov med zadevnimi državami.

Po sprejetju ustreznih ministrskih izjav na ministrskem srečanju TEN-T v Ljubljani in na vrhu v Sofiji Komisija spodbuja tudi pripravo nove regionalne železniške strategije in akcijskega načrta za varnost v cestnem prometu, ki je namenjen zlasti zmanjšanju števila smrtnih žrtev v cestnem prometu z odpravo črnih točk. Komisija je leta 2018 financirala 24 inšpekcijskih pregledov teh črnih točk s strani strokovnjakov instrumenta Connecta.

Z vidika naložb v infrastrukturo je naložbeni okvir za Zahodni Balkan v letu 2018 še naprej podpiral agendo o povezljivosti. Na vrhu v Sofiji je Komisija napovedala nepovratna sredstva za enajst novih projektov na področju prometa s skupno vrednostjo nepovratnih sredstev EU v višini 192,7 milijona EUR. Od začetka delovanja naložbenega sklada za Zahodni Balkan je Komisija v okviru tega instrumenta zagotovila nepovratna sredstva v višini 700 milijonov EUR za 31 prednostnih projektov, s čimer je spodbudila več kot 2,4 milijarde EUR zunanjih naložb.

Vodilna pobuda 5 – Digitalna agenda za Zahodni Balkan se osredotoča na izgradnjo digitalnega gospodarstva in družbe v regiji. Agenda, ki je temeljila na delovnem dokumentu služb Komisije, v katerem so določene ključne pobude, je bila uvedena junija 2018 na letni skupščini EU za digitalne tehnologije. Komisija je s partnericami z Zahodnega Balkana vzpostavila tudi dialog na področju informacijske in komunikacijske tehnologije (IKT), ki je vključeval obiske komisarja za digitalno gospodarstvo in družbo v večini glavnih mest v regiji.

Komisija je tudi zagotovila intenzivno podporo pogajanjem o novem regionalnem sporazumu o gostovanju, ki bo prinesel odpravo stroškov gostovanja znotraj regije na Zahodnem Balkanu. Sporazum je bil sprejet na digitalnem srečanju ministrov aprila 2019, veljati pa bo začel julija 2019.

Komisija je v okviru naložbenega sklada za Zahodni Balkan namenila 30 milijonov EUR za tehnično pomoč pri pripravi na naložbe v širokopasovno povezljivost in nadaljnjih 8 milijonov EUR za regionalno pobudo za krepitev kibernetске varnosti.

EU si prizadeva tudi, da bi partnericam Zahodnega Balkana omogočila dostop do različnih evropskih forumov in skupin. Partnerice so bile kot opazovalke vključene zlasti v skupino evropskih regulatorjev za avdiovizualne medijske storitve in skupino na visoki ravni za enotni digitalni trg. Prav tako so bile kot opazovalke povabljenе v Organ evropskih regulatorjev za elektronske komunikacije (BEREC).

Komisija sodeluje s partnericami v različnih pobudah Skupnosti na področju digitalnih spretnosti, e-uprave in e-zdravja. Med njimi so mreža pristojnih uradov za širokopasovne povezave, program pripravništva na področju digitalnih priložnosti, ambasadorji evropskega tedna programiranja, program ISA2, mreža e-zdravje, evropska zveza za umetno inteligenco ter opazovalnica in forum EU za blokovne verige.

Skupna dodeljena sredstva IPA za ukrepe, povezane s povezljivostjo in prometom, energijo in digitalnim sektorjem so v letu 2018 znašala 450 milijonov EUR.

Vodilna pobuda 6 – Podpora spravi in dobrim sosedskim odnosom se osredotoča na spodbujanje trajnostnega in trajnega miru v regiji, in sicer s prizadevanji za obravnavanje dediščine preteklosti, ponovno vzpostavitev medosebnih povezav med skupnostmi in krepitev sodelovanja na področjih skupnega interesa. Ta vprašanja so sistematično na dnevnem redu srečanj ministrov za zunanje zadeve Zahodnega Balkana, pa tudi na vrsti srečanj na visoki ravni o dvostranskih vprašanjih, ki jih je avstrijsko predsedstvo začelo leta 2018.

Komisija še naprej podpira mednarodni rezidualni mehanizem za kazenska sodišča in posebno sodišče za vojne zločine na Kosovu. Komisija skupaj z Mednarodno komisijo za pogrešane osebe in Mednarodnim odborom Rdečega križa podpira prizadevanja za rešitev preostalih primerov pogrešanih oseb in obravnavo potreb njihovih družin. Komisija je prav tako okreplila podporo ustanovitvi regionalne komisije za resnico.

EU zagotavlja finančno pomoč regionalnemu uradu za sodelovanje mladih kot pomembnemu orodju za povečanje mobilnosti in sodelovanja med mladimi. Mladinski laboratorij za Zahodni Balkan je bil ustanovljen, da bi opolnomočil mlade za prispevanje k oblikovanju politik. V okviru programa Ustvarjalna Evropa je bila okrepljena podpora sodelovanju med kulturnimi in umetniškimi dejavnostmi.

Poleg različnih večdržavnih ukrepov, ki podpirajo regionalno sodelovanje, program čezmejnega sodelovanja omogoča konkretne skupne projekte skupnosti o vprašanjih, kot so upravljanje naravnih virov, turizem in kultura. Splošna podpora EU institucionalnim in socialno-ekonomskim reformam prispeva k ponovni vzpostavitvi zaupanja državljanov in skupnosti ter tako spodbuja okolje, naklonjeno spravi.

Skupna dodeljena sredstva IPA v podporo dobrim sosedskim odnosom in spravi so v letu 2018 znašala skoraj 80 milijonov EUR.

Komisija bo v prihodnjih letih še naprej gradila na navedenih dosežkih v šestih vodilnih pobudah, da bi v celoti izpolnila zaveze iz strategije za Zahodni Balkan. Partnerice in države članice bomo še naprej vključevali in obveščali s političnim dialogom, rednimi pregledi stanja in posebnimi sestanki na delovni ravni. Za doseganje ambicioznih ciljev strategije in njenega akcijskega načrta bosta bistvenega pomena stalna vključenost in konstruktivno regionalno sodelovanje partneric Zahodnega Balkana.

PRILOGA 4 – Ključni statistični podatki

STATISTIČNI PODATKI (z dne 29. 4. 2019)

Demografski podatki	Opo mba	Črna gora		Severna Makedonija		Albanija		Srbija		Turčija		Bosna in Hercegovina		Kosovo*		EU-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Skupno prebivalstvo (v tisočih)		622,2	622,4	2 071,3	2 073,7	2 875,6	2 876,6	7 076,4	7 040,3	78 741	79 815	3 516,0	3 509,7	1 771,6	1 785,5	510 182 p	511 373 bp
Delež oseb, starih med 15 in 64 let, v celotnem prebivalstvu (v %)		67,6	67,4		70,2	68,7	68,7	66,6	66,3	67,8	68	:	:	65,6p	66,8	65,3	65,0b
Bruto stopnja naravnega prirasta (na 1 000 prebivalcev)		1,8	1,5	1,2	0,7	3,6	3,0	-5,1	-5,5	11,2	10,8	-1,8p	-2,0	8,4p	8,2	0,0p	-0,4bp
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, moški (v letih)		74,1	73,9	73,4	74,1	77,1	77,1	73,2	73,1	75,4	75,7	:	:	75,9p	:	78,2	78,3b
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, ženske (v letih)		78,9	79,2	77,5	77,9	80,1	80,1	78,3	78,1	81	81,3	:	:	81,6p	:	83,6	83,5b

Trg dela	Opo mba	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Stopnja delovne aktivnosti za osebe, stare med 20 in 64 let: delež delovno aktivnega prebivalstva, starega med 20 in 64 let (v %)	1)	69,1	69,3	69,6	70,3	73,3e	73,9	70,0	71,2	60,9	61,9	58,8	58,4	44,0	49,0	77,6	78,0
Stopnja delovne aktivnosti za moške, stare med 20 in 64 let: delež delovno aktivnega moškega prebivalstva, starega med 20 in 64 let (v %)	1)	76,7	77,0	83,8	84,4	82,5e	84,3	78,0	78,8	83,3	83,7	72,0	71,3	66,8	75,1	83,7	84,1
Stopnja delovne aktivnosti za ženske, stare med 20 in 64 let: delež delovno aktivnega ženskega prebivalstva, starega med 20 in 64 let (v %)	1)	61,6	61,7	54,9	55,7	64,2e	63,5	62,0	63,6	38,5	40,0	45,3	45,6	20,9	22,6	71,4	72,0
Stopnja zaposlenosti oseb, starih med 20 in 64 let (v % prebivalstva)																	
Skupaj		57,1	58,2	53,3	54,8	62,1e	63,9	59,1	61,5	54,3	55,3	44,2	46,6	32,3	34,4	71,1	72,2
Moški		63,0	65,2	63,7	65,6	69,4e	72,1	66,3	68,5	75,5	76,1	56,4	58,1	49,9	54,0	76,9	78,0
Ženske		51,3	51,4	42,5	43,7	55e	55,6	51,9	54,5	33,2	34,4	32,0	35,1	14,6	14,6	65,3	66,5

Trg dela, nadalj.	Opo mba	Črna gora		Severna Makedonija		Albanija		Srbija		Turčija		Bosna in Hercegovina		Kosovo*		EU-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Osebe, stare med 15 in 24 let, ki niso zaposlene, se ne izobražujejo ali usposabljujejo (v % prebivalstva v starostni skupini)		18,4	16,7	24,3	24,9	26,9e	25,9	17,7	17,2	24,0	24,2	26,4	24,3	30,1	27,4	11,6	10,9
Osebe, stare med 15 in 29 let, ki niso zaposlene, se ne izobražujejo ali usposabljujejo (v % prebivalstva v starostni skupini)		22,3	21,4	31,3	31,1	30e	29,7	22,3	21,7	27,8	27,5	31,4	28,8	37,3	35,0	14,2	13,4
Zaposlenost po glavnih sektorjih																	
Kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo (v %)		7,7	7,9	16,6	16,2	40,2e	38,2e	18,6	17,2	19,5	19,4	18,0	18,9	4,2	4,4	4,3	4,2
Industrija (v %)		9,8	9,5	23,1	22,5	12,8e	12,5e	20,2	21,2	19,5	19,1	22,7	22,2	18,0	17,4	17,3	17,3
Gradbeništvo (v %)		7,7	7,6	7,2	7,2	6,5e	6,9e	4,3	4,1	7,3	7,4	8,6	7,3	11,5	12,9	6,7	6,8
Storitve (v %)		74,8	75,0	53,1	54,1	40,5e	42,4e	57,0	57,5	53,7	54,1	50,8	51,6	66,3	65,3	71,7	71,7
Osebe, zaposlene v javnem sektorju, kot delež vseh zaposlenih oseb, starih med 20 in 64 let (v %)	2)	31,2	32,6	:	:	15,6e	16,4e	28,3	27,8	13,8	13,3	17,8	18,4	30,8	28,4	:	:
Osebe, zaposlene v zasebnem sektorju, kot delež vseh zaposlenih oseb, starih med 20 in 64 let (v %)	2)	47,0	45,5	:	:	84,4e	83,6e	71,7	72,2	86,2	86,7	82,2	81,6	69,2	71,6	:	:
Stopnja brezposelnosti (v % delovne sile)																	
Skupaj	1)	17,8	16,1	23,7	22,4	15,2e	13,7e	15,4	13,6	10,9	10,9	25,5	20,7	27,5	30,3	8,6	7,6
Moški	1)	18,3	15,4	24,4	22,7	15,9e	14,6e	14,8	13,0	9,6	9,4	22,6	19,0	26,2	28,5	8,4	7,4
Ženske	1)	17,1	16,9	22,7	21,8	14,4e	12,6e	16,2	14,4	13,6	13,9	30,2	23,3	31,7	36,4	8,8	7,9
Mladi, stari med 15 in 24 let	1)	35,9	31,7	48,2	46,7	36,5e	31,9e	34,9	31,9	19,5	20,5	54,3	45,8	52,4	52,7	18,7	16,8
Dolgotrajna (> 12 mesecev)	1)	13,4	12,4	19,2	17,4	10,1e	8,9e	10,0	8,2	2,2	2,4	21,7	17,0	18,0	21,7	4,0	3,4
Povprečne nominalne mesečne plače (v EUR)	3)	499	510	363	372	397	446	516	544	607	555	429	435	:	:	:	:

Izobraževanje	Opo mba	Črna gora		Severna Makedonija		Albanija		Srbija		Turčija		Bosna in Hercegovina		Kosovo*		EU-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Mladi, ki zgodaj opustijo šolanje: delež prebivalstva, starega med 18 in 24 let, ki ima največ nižjo sekundarno izobrazbo in ni vključeno v nadaljnje izobraževanje ali usposabljanje (v %)		5,5	5,4	9,9	8,5	19,6e	19,6	7,0	6,2	34,3	32,5	4,9	5,1	12,7	12,2	10,7	10,6
Javni izdatki za izobraževanje glede na BDP (v %)		:	:	:	:	3,1p	3,1p	3,6	3,7	4,7	4,2	:	:	4,6	4,4	:	:
Odstotek prebivalstva, starega med 20 in 24 let, z največ nižjo sekundarno izobrazbo, skupaj		6,8	4,9	12,0	9,3	:	:	7,8	6,8	43,9	42,8	5,8u	6,1u	14,6	13,8	16,8	16,6
Odstotek prebivalstva, starega med 20 in 24 let, z največ nižjo sekundarno izobrazbo, moški		5,8	4,9	10,9	8,8	:	:	8,6	7,3	44,2	42,9	5,5u	6,1u	12,5	12,8	19,1	19,1
Odstotek prebivalstva, starega med 20 in 24 let, z največ nižjo sekundarno izobrazbo, ženske		7,9	4,9	13,1	9,8	:	:	7,0	6,3	43,7	42,7	6,3u	6,2u	17,0	14,9	14,4	14,1
Odstotek prebivalstva, starega med 20 in 24 let, z višjo sekundarno ali posekundarno neterciarno izobrazbo, skupaj		82,2	86,9	77,2	80,3	:	:	84,9	85,0	35,7	36,1	86,6	86,9	70,5	70,8	65,3	65,1
Odstotek prebivalstva, starega med 20 in 24 let, z višjo sekundarno ali posekundarno neterciarno izobrazbo, moški		86,9	90,6	82,5	83,7	:	:	86,3	86,3	38,3	39,4	89,0	89,4	74,5	74,2	66,1	65,8
Odstotek prebivalstva, starega med 20 in 24 let, z višjo sekundarno ali posekundarno neterciarno izobrazbo, ženske		77,2	82,9	71,8	76,7	:	:	83,3	83,5	33,3	32,9	83,7	84,0	66,0	66,9	64,4	64,4
Odstotek prebivalstva, starega med 30 in 34 let, s terciarno izobrazbo, skupaj		33,9	34,0	29,1	30,5	20,9e	23,5e	29,9	31,4	26,5	27,3	23,1	23,8	19,1	21,8	39,0	39,8
Odstotek prebivalstva, starega med 30 in 34 let, s terciarno izobrazbo, moški		31,8	30,0	24,5	24,6	18,0e	21,1e	24,7	25,4	28,3	28,6	16,6u	19,4	18,9	22,4	34,3	34,8
Odstotek prebivalstva, starega med 30 in 34 let, s terciarno izobrazbo, ženske		35,9	37,7	33,8	36,8	23,9e	26,0e	35,3	37,6	24,6	26,0	29,4	28,4	19,4	21,2	43,8	44,8

Nacionalni računi	Opo mba	Črna gora		Severna Makedonija		Albanija		Srbija		Turčija		Bosna in Hercegovina		Kosovo*		EU-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Bruto domači proizvod																	
V tekočih cenah (v milijardah EUR)		4,0	4,3	9,7p	10,0p	10,7	11,6p	36,7	39,2	780,2	753,9	15,3	:	6,1	6,4	14 958,3	15 382,6
Na prebivalca (v EUR)		6 400	6 900	4 700e	4 800p	3 700	4 000p	5 200	5 600	9 800	9 400	4 400	4 700	3 400	3 600	29 300	30 000
V standardih kupne moči (SKM) na prebivalca		13 000	13 700	10 800e	10 800p	8 600	9 100p	11 400	11 600	19 200	19 900	9 000	9 500	:	:	29 300	30 000
V standardih kupne moči (SKM) na prebivalca glede na povprečje EU (EU-28 = 100)		44	46	37e	36p	30	30p	39	39	65	66	31	32	:	:	–	–
Dejanska letna stopnja spremembe (obseg) v primerjavi s prejšnjim letom (v %)		2,9	4,7	2,8	0,2p	3,3	3,8p	3,3	2,0	3,2	7,4	3,1	:	4,1	4,2	2,0	2,4
Bruto dodana vrednost po glavnih sektorjih																	
Kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo (v %)		9,0	8,4	10,6	9,1p	22,6	21,8p	8,2	7,3	7,0	6,9	7,5	:	13,0	11,4	1,6	1,7
Industrija (v %)		12,2	11,2	19,7	20,6p	14,0	12,8p	26,3	26,5	22,3	23,2	22,6	:	21,5	21,8	19,5	19,7
Gradbeništvo (v %)		6,7	8,2	8,0	7,2p	10,2	10,5p	4,7	5,0	9,7	9,7	4,6	:	8,1	9,9	5,3	5,4
Storitve (v %)		72,1	72,2	61,7	63,1p	53,2	54,9p	60,8	61,2	61,0	60,2	65,3	:	57,4	56,9	73,6	73,2

Plačilna bilanca																	
Neto (vhodne – izhodne) neposredne tuje naložbe (v milijonih EUR)		371,6	484,3	316,9	180,0	936,5	993,8	1 899,2	2 418,1	9 211,3	7 277,2	256,8	330,1	177,2	212,0	30 664,7	– 72 791,5
Neto (vhodne – izhodne) neposredne tuje naložbe (v % BDP)		9,4	11,3	3,3	1,8p	8,7p	8,6	5,2	6,2	1,2	1,0	1,7	:	2,9	3,3	0,2	–0,5
Neto (vhodne – izhodne) neposredne tuje naložbe v povezavi z EU-28 (v milijonih EUR)		–25,6	174,1	199,1	100,2	274,7	:	1 304,4	1 756,7	3 166,7	1 786,0	214,9	217,0	15,6	107,3	–	–
Neto (vhodne – izhodne) neposredne tuje naložbe v povezavi z EU-28 (v % BDP)		–0,6	4,0	2,1	1,0p	2,6	:	3,6	4,5	0,4	0,2	1,4	:	0,3	1,7	–	–
Nakazila kot % BDP		4,8	4,7	2,0	1,9p	5,7p	5,5	7,3	7,6	0,1	0,0	8,2	:	11,4	11,8	0,1	0,1

Zunanja trgovina z blagom	Opo mba	Črna gora		Severna Makedonija		Albanija		Srbija		Turčija		Bosna in Hercegovina		Kosovo*		EU-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Delež izvoza v države EU-28 kot vrednost skupnega izvoza (v %)		37,4	34,8	80,0	81,1	77,9	77,2	67,6	67,6	47,9	47,0	71,3	71,2	22,6	24,9	–	–
Delež uvoza iz držav EU-28 kot vrednost skupnega uvoza (v %)		48,2	47,4	61,9	62,9	63,1	61,7	58,7	58,9	39,0	36,4	61,9	60,9	43,1	43,1	–	–
Trgovinska bilanca (v milijonih EUR)		-1 736	-1 932	-1 786	-1 818	-2 399	-2 622	-2 483	-3 194	-50 676	-67 771	-3 448	-3 646	-2 480	-2 669	37 238	21 099
Mednarodna trgovina z blagom in storitvami glede na BDP																	
Uvoz (v % BDP)		63,1	64,5	65,5	69,2p	45,8	46,6p	53,4	57,1	24,9	29,3	52,3	:	50,9	52,5	40,4	42,0
Izvoz (v % BDP)		40,6	41,1	50,7	55,4p	29,0	31,6p	48,6	50,5	22,0	24,8	35,4	:	23,7	26,7	43,9	45,7

Javne finance	Opo mba	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
** Presežek (+) / primanjkljaj (-) sektorja država (v % BDP)		-2,8	-5,6	-2,7	-2,7	-1,8	-2,0	-1,2	1,1	-1,1	-2,8	1,2	2,6	:	:	-1,7	-1,0
** Dolg sektorja država (v % BDP)		64,4	64,2	39,9	39,5	68,6	66,8	68,8	58,7	28,3	28,3	40,5	36,1	14,6e	16,6e	83,4	81,7

Finančni kazalniki	Opo mba	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Letna sprememba cen življenjskih potrebščin (v %)	4)	0,1	2,8	0,2	2,1	1,5	3,3	1,3	3,3	7,7	11,1	-1,1	1,2	0,3	1,5	0,2	1,7
** Zasebni dolg, konsolidiran, glede na BDP (v %)	5)	:	:	:	:	:	:	:	:	84,8	85,1	84,5	83,3	:	:	141,9	140,3
Skupni zunanji dolg glede na BDP (v %)		:	:	74,7	73,6p	73,4p	68,7	72,1	65,3	47,4	53,4	:	:	33,2	32,6	:	:
Skupni dolg v tuji valuti glede na BDP (v %)	6)	:	:	:	:	73,5	68,7	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Obrestna mera za posojila (eno leto) na leto (v %)	7)	7,45	6,81	4,25	3,75	5,89	5,98	5,50	5,00	15,79	18,12	4,97	3,88	7,47	6,83	:	:
Obrestna mera za vloge (eno leto) na leto (v %)	8)	0,93	0,69	0,25	0,25	0,80	0,75	2,50	2,00	10,33	13,53	0,09	0,06	1,01	1,04	:	:
Vrednost rezervnih sredstev (vključno z zlatom) (v milijonih EUR)		803,0	897,7	2 613,4	2 336,3	2 945,0	2 995,9	10 204,6	9 961,6	95 863,2	95 361,6	4 873,2	5 397,5	605,1	683,4	:	:
Mednarodne rezerve – ekvivalent v mesecih uvoza		3,9	3,9	4,9	4,0	7,2	6,7	6,2	5,4	6,0	5,2	7,3	7,2	2,3	2,4	:	:

Podjetja	Opo mba	Črna gora		Severna Makedonija		Albanija		Srbija		Turčija		Bosna in Hercegovina		Kosovo*		EU-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Indeks industrijske proizvodnje (2010 = 100)		84,4s	81,8s	122,0	122,2	143,8	142,9	111,7	115,8	126,3	134,3	112,0	115,5	:	:	105,6	109,1s

Infrastruktura	Opo mba	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Gostota železniškega omrežja (delujoče linije na tisoč km ²)	9)	18,4	18,4	27,4	27,4	12,2	12,2	48,6	48,5	13,2	13,3	20,0	20,0	30,9	30,9	:	:
Dolžina avtocest (v kilometrih)		0	0	259	259	:	:	741	963	2542	2657	163	172	98	108	:	:

Energetika	Opo mba	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Neto uvoz energije glede na BDP		3,4	4,9	5,2	5,9	1,3	2,5	3,4	4,3	1,0	1,5	4,3	:	4,1	5,4	1,3	1,5

: = ni na voljo
b = prekinitev serije podatkov
e = ocenjena vrednost
p = začasno
s = ocena/izračun Eurostata
u = nizka zanesljivost
– = ni relevantno

* = To poimenovanje ne posega v stališča o statusu ter je v skladu z RVSZN 1244 in mnenjem Meddržavnega sodišča o razglasitvi neodvisnosti Kosova.

** = Podatki o javnofinančnem primanjkljaju in javnem dolgu držav širitve so objavljeni, kakršni so bili posredovani, ter brez kakršnih koli zagotovil glede njihove kakovosti in skladnosti s pravili ESR.

Opombe:

- 1) Turčija: stopnje brezposelnosti temeljijo na merilu štirih tednov in uporabi izključno metod aktivnega iskanja zaposlitve.
- 2) Bosna in Hercegovina: javni sektor vključuje področja O, P in Q NACE Rev. 2, zasebni sektor pa druga področja NACE. Črna gora: izključene so nevladne organizacije; podatki se nanašajo na število zaposlenih (v zasebnem ali javnem sektorju) kot delež skupnega števila zaposlenih oseb.
- 3) Albanija: javni sektor. Bosna in Hercegovina: neto dohodki. Srbija: plače zaposlenih pri pravnih subjektih in podjetjih brez pravne osebnosti.
- 4) Harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin, razen podatkov za Bosno in Hercegovino.
- 5) Bosna in Hercegovina: podatki za denarne finančne institucije.
- 6) Albanija: zunanji dolg (vključno z neposrednimi tujimi naložbami).
- 7) Albanija: tehtana povprečna obrestna mera, ki se uporablja za nova 12-mesečna posojila v zadevnem mesecu z zapadlostjo 12 mesecev. Črna gora: letna tehtana povprečna efektivna obrestna mera, neporavnani zneski. Severna Makedonija: konec leta (31. december). Bosna in Hercegovina: obrestne mere za kratkoročna posojila nefinančnim družbam v nacionalni valuti (tehtano povprečje).
- 8) Albanija: obrestna mera za vloge predstavlja tehtano povprečno obrestno mero za nove vloge v zadevnem mesecu z zapadlostjo 12 mesecev. Črna gora: letna tehtana povprečna efektivna obrestna mera, neporavnani zneski. Severna Makedonija: konec leta (31. december). Turčija: za vloge čez noč. Bosna in Hercegovina: obrestne mere za vloge na vpogled v nacionalni valuti gospodinjstev (tehtano povprečje).
- 9) Srbija: na podlagi skupne površine in ne kopenske površine.